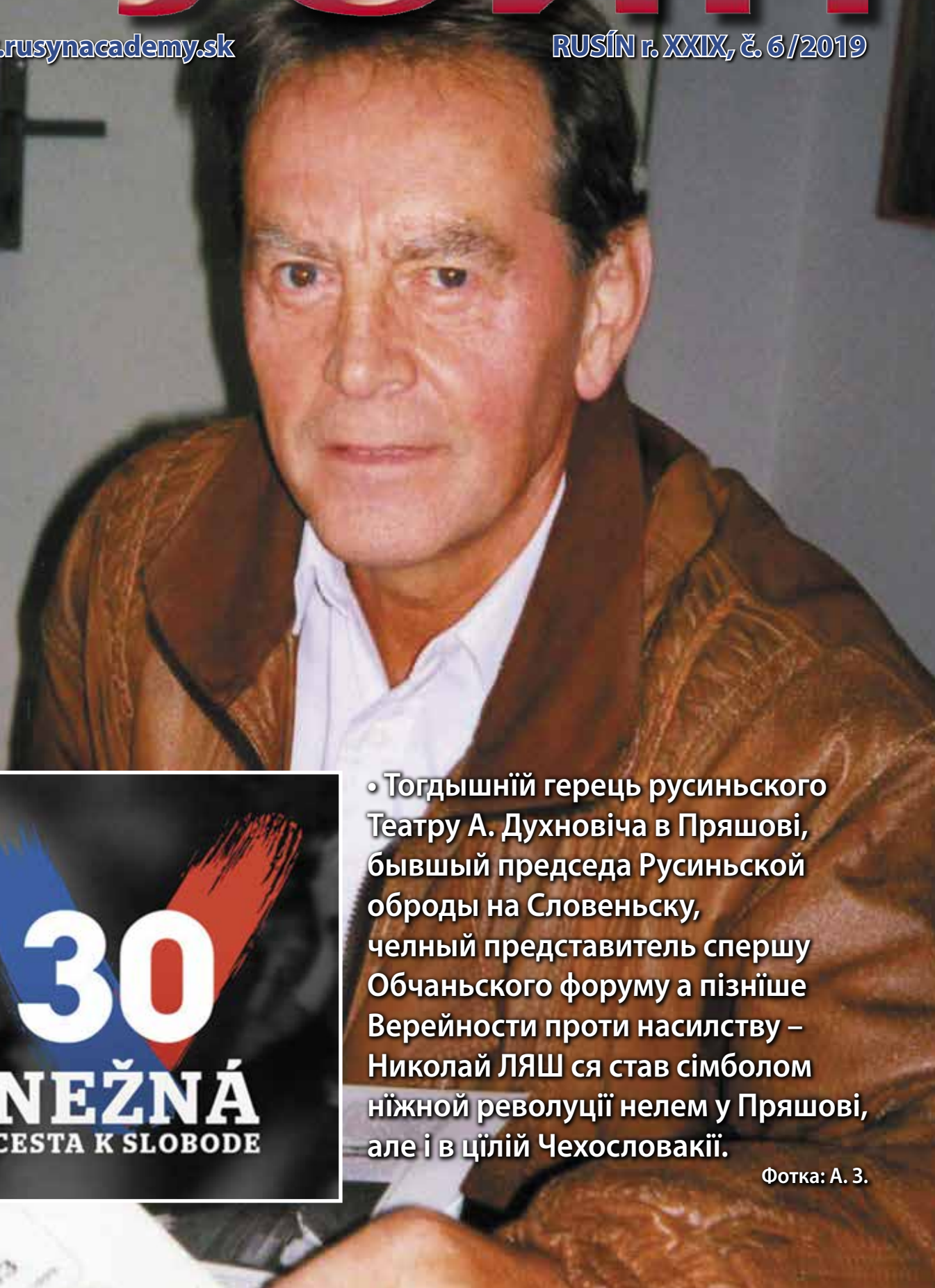

РУСИН

www.rusynacademy.sk

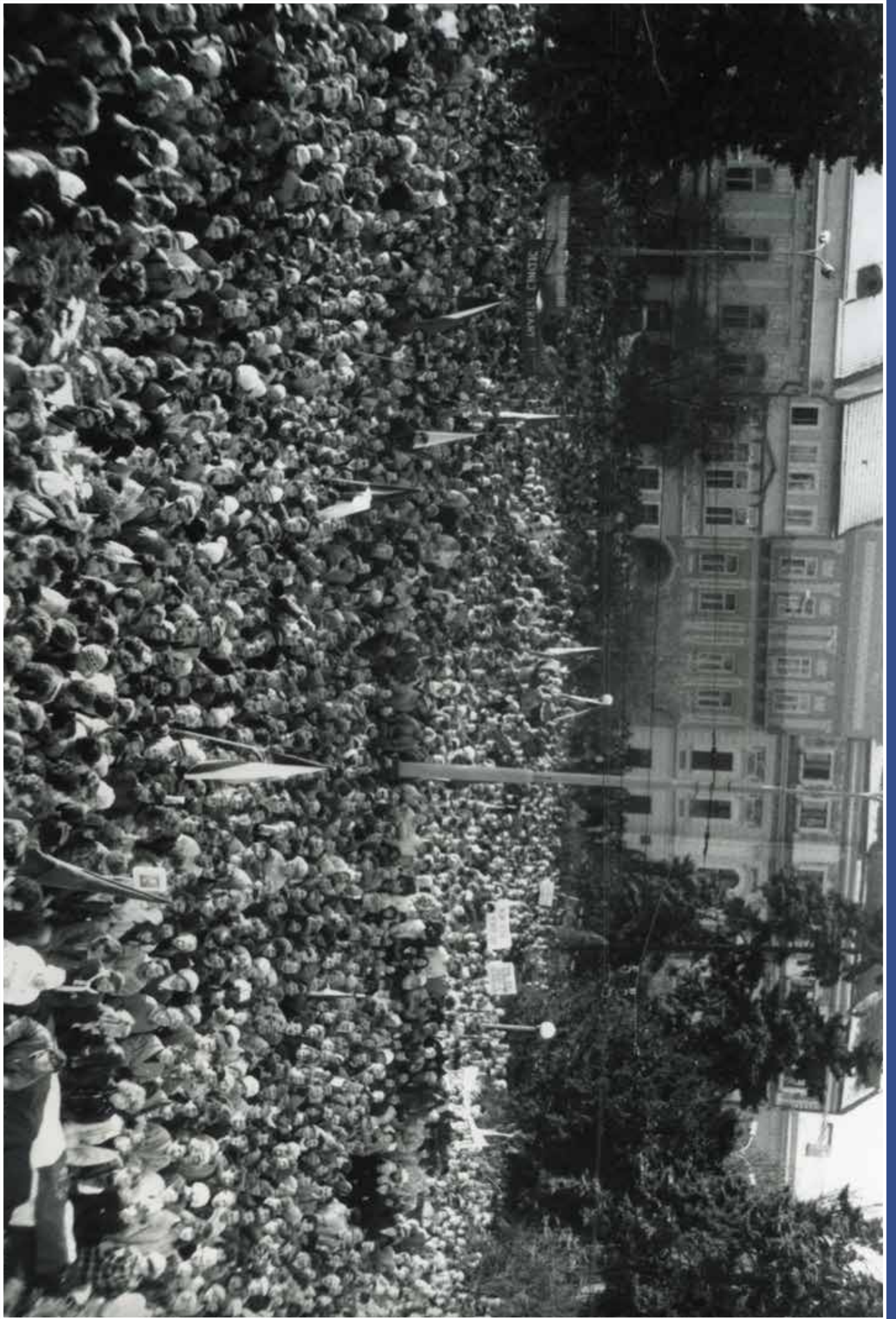
RUSÍN r. XXIX, č. 6/2019

• Тогдышній герець русиньского Театру А. Духновіча в Пряшові, бывший председа Русиньской оброды на Словеньску, челный представитель спершу Обчаньского форуму а пізніше Верейности проти насилству – Николай ЛЯШ ся став сімболом ніжной революції нелем у Пряшові, але і в цілій Чехословакії.

Фотка: А. З.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Пряшівська універзита в Пряшові, Центр языків і култур народностных меншын, Інштитут русиньского языка і културы (Словакія)

Русин Николай Ляш – пряшівський сімбол Новембра 1989

(Актуалізоване ретроінтервю)

17. новембра 1999 минуло 30 років од часу, коли в Чехо-словакії як в єдній з країн середньовиходной Европы ся зачали одбывати визначны події, котры до історії вошли під назвов „ніжна революція“. Їх наслідком ся зачали реалізовати зміны главно в політичній системі, якы поступно засягли вшыткы сферы жывота тых країн, їх народів, народностей і окремых людей. Быв то час, який выніс на світло світа многы недостаткы, о котрых ся зачало отворено і наголос бісїдовати, але і час, в яким проникали до нашої свідомости новы думкы, ідеї і погляды з іншой стороны світа, як з виходу. З нима пришли і новы, доты непознаны можности – слободно выбрати собі з тых ідей і зачати уважовати, ці їх реалізацієв і в нас бы сьме ся не дочекали зліпшіня економічного статусу країны в рамках Европы і світа ці статусу чоловіка як такого, при характерістіці прав котрого бы слова „слобода вирішования“ і „слобода прояву“ – а то і в аспекті народностнім – не были лем порожніма фразами, але высловами з реалным обсягом, котрый мож легітимно практично реалізовати.

В сучасности є за нами 30 років, одколи і наша країна ся выдала путєв, о котрій по першыраз могли слободно вирішити люде, а то через першы демократічны вольбы. Свій голос слободно міг дати каждый тым, з поглядами яких ся стотожнёвав, або якы го позітивным способом ословили. Вдяка тому слободному акту на світло світа був вынешений цілый ряд новодобых політік, людей вшеліякой сорты, якы пробовали і в нас робити політику корешпондуючу з уж випробованыма штандартами. Дакотрых Новембер 1989 выніс так високо, же приземлити ся їм уж было тяжко. Але были і такы, котры зістали припаданы порохом а 30 років по революції собі на них уж лем малохто спомяне. Бо, сповнивши своє історічне послання, зістали жыти честным жывом простых людей, або на політику цалком резігновали. Старали ся, як пережыти далшый свій жылот так, жебы хтось на них не вказовав палцєм. І хоць преці – цалком спокійны не были, бо не сповнило ся їм вшытко з того, з чім вступали до новембровых мітінгів і чого ся дожадовали.

І в місті Пряшові перед 30 роками сьме были свідками, але і участниками історічных подій в самім єго центрї. Доднесь ся нам запамятав образ із заповненого намістя, мітінгової трібуны і револючных гесел, якы в сучасности – дакотры з них – стали ся вдячныма темами жартів. Але, што є неспорна правда, і днесь споїня „Новембер 1989“ у нас выкликує образ конкретного чо-

ОБСЯГ

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.:
Русин Николай Ляш – пряшівський
сімбол Новембра 1989 **1**

Проф. Др. Михаїл КАПРАЛЬ, к. н.:
Їго здобытя у сфері науки і освіты
стали предметом гордості меджі
Русинами **7**

Проф. Др. Іван ПОП, др. н.:
Написав дакілько учебників,
котры ся стрїтили з великов
популярностєв **8**

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н.: 90
років од смерти автора цінных
учебників про Русинів **9**

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД.:
ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2019,
ч. 6 **13**

Юрко ХАРИТУН: Стишкы із єго
книжки Моя тринадцята **13**

Осиф КУДЗЕЙ: Духовны стишкы із
єго зборника Кадило **14**

Миколай КСЕНЯК: Стихы з єго
книжки Нашы горизонты **16**

Міро ЖОЛОБАНІЧ: Афорізмы з єго
зборника Хто ся сміє, є здравый **17**

Еріка КОСТОВА: Дарунок од
Ангела з публікації про діти
Приповідкы на добру ніч **18**

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Русины
выголосили рік 2020 за Рік
русиньского села. Зачінають ся
приготовлєвати на списованя
населїня **21**

Богдан ГАМБАЛЬ: Засіданя
Світової Рады Русинів в Хорваціі **22**

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА:
ПгДр. Станїслав Конечні, к. н. –
продуктивний сімдесятник **23**

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ:
Уменя і походжїня Енді Варгола **26**

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Музей
Варгола має дістати дїзайн і
функціоналіту 21-го стороча **29**

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.:
Аплікація русиньского языка в
урядній сфері на Словакіі **30**

ловіка – сімболу тых часів у Пряшові. Говориме о Николаєви Ляшови, тогдышнім герцёви Театру Александра Духновіча в Пряшові, який одвів найтяжшу роботу в револючных часах у тім місті. В часі запису того інтерв'ю жив у Пряшові звичайним животом подобным животу многих людей подобного віку і статусу: без спеціальних выгод, скромно, тихо. Не зробив нияку кар'єру, окрема того, же єден волебный період був посланцем пряшівського міського парламенту. Доконця і зо своєю „матерської” – Демократічної партії выступив, бо одступила од декларованих ідеалів і уж не была способна сповнити ёго очекования.

А які были погляды революціонера Николая Ляша на тоты часы і на пореволючний розвиток у нас, а то і в звязи із змінами в народно-стнім животі Русинів, попросили сьме го одповісти в новембру 1999, т. є. 10 років по ніжній революції, в слідуючім інтерв'ю, опублікованім в 47. числі Народных новинок із 17. новембра 1999.

• **Пане Ляш, Ваше мено є нерозлучно звязане з Новембром 1989 і як таке войде до історії міста Пряшова. Знаме, же многих з новодобых революціонерів Новембер 1989 „посунув” до найвысшой політики і по революції здобыли легітимным способом міць і право вирішувати о ділах цілосполоченьских. Але як жыють революціонери, кедь можеме так повісти, „низшого” рангу, які вели революцію на уровнях окресных, 10 років по Новембру 1989 і як ся позерають на пореволючний розвиток у нас?**

– (Сміх.) Я жыю абсолютно нормално, спокійно, вночі добрі сплю, зато же не єм од никого залежный, ніч єм з революції не набыв, бо ани єм не ішов до нёй з очекованём, же штось про себе здобуду. До революції єм ішов з тым, як помочи людём конечно ся збавити такого ярма, яким є тоталіта. І хоць ся вказовало, же ся то подарило, днесь часто од людей чую, же суть неспокійны. В аспекті реалізації вшыткого, што револючны дні настали, самособов, ани я не єм спокійный, бо думав єм собі тыж, же вшытко піде ліпше, скоріше, же прийдуть до політики люде, які ся будуть максіально жертвовати тому, жебы ся ціла сполочность дістала десь інде по 40-ёх роках. Але, нажал, тыж єм скламаний з того. Єм барз скламаний, затоже аж тепер приходжу на то, же кілько

людей, і з моєю близькой околиці, котрых єм не збачів у тім часі, указує свою праву тварь, свій характер. Пересвідчив єм ся, же за моім хребтом в револючных часах дакотры люде терпезливо лем чекали, жебы могли урвати штось про себе. Значіть, не про сполочность, але лем про себе! А днесь, нажал, суть спокійны, бо суть „набалены” і сміють ся. І з мене ся сміють. Але тогды, в револючных днях, на кадрованя не было часу. Я ся снажив робити так, жебы-м по революції ся міг каждому попозерати до очей. Уж тогды єм на то дбав – нияке вішаня, нияке плюваня, нияке запераня! Сьме люде, сьме люде, спамятайме ся і выкромче на праведну путь, а чім скоріше, тым ліпше. Нажал, вшытко ся то змолло не так. Бо єден з найважніших моментів, за який сьме в революції боєвали – слободны, демократічны вольбы, в яких собі выбереме таких людей, яким будеме вірити і же тоты нас доведуть досправды там, де хочеме вшыткы – сьме підцінили. Нажал, не мерьковали сьме достаточо, а у вольбах, слободных вольбах, на які сьме доты не были звикнуты, сьме дали довіру і голос тым, котрым сьме го – днесь то уж знаме істо – дати не мали!

• **Дакотрых людей Новембер 1989 выніс до найвысших функцій (В. Мечяр, М. Княжко), а на дакотрых ся уж по 10 роках цалком забыло. Вы належите скоріше к тым другим, бо першы ведуть живот такого характеру, же раз суть в коаліції, раз в опозиції, але все при владі. Де є Ваше місце, мож го якось в сучасности охарактерізувати?**

– Чув єм то од децембровых днів 1989 року, же Братіслава абсолютно не мала о нас, із ёй погляду людей з периферії, інтерес, што было про мене великим несподіванём, бо были сьме вшыткы на еднакій лоді. Зато першы три тыждні сьме фунговали так, же сьме были в тіснішій контактї з Прагов і Обчаньським форумом. А кедь говорите о тім, же по революції єдны пішли горі, другы зістали забыты – маєте правду, є то так. Але, наконець, я єм рад. Єм рад, же єм був єдным з тых робітників і чекав єм, же при 10-рочнім юбілею ніжной революції ай о тых „робітниках з периферії” будеме мочи дашто чути. Самособов, не йде лем о мою особу, бо є нас веце таких. Але вызерать так, як кебы ся на тых „робітників” мало забыти, лемже тоты люде ту были і не бояли ся выступити проти чогось і за штось, і зато бы собі ходем яку-такую почливість заслужыли. Наконець, были то

• На другій сторінці обалки є погляд на єдну з маніфестацій в рамках нїжної революції в роках 1989 – 1990 у Пряшові на улиці Главній. На провізорній трібуні ку масам маніфестуючих не раз выступив Николай Ляш (справа).

тяжкы часы, якы сьме переживали, бо сьме много рїсковали, а нелем мы, але з нами і цілы нашы родины. І з фінанчного боку. В тім часі єм одрікав многы выступлїня і акції, з яких був принос про родину. Але хотїв єм то так і робив єм так, як єм то чув. А резултат є такий, же на Пряшів до днешнєго дня ся Братїслава позе-
рать згоры, з позиції центра на периферію, же „вы сьте ніч, то лем мы робили революцію...“ Але так то не было. Доказом того были тисячі людей, якы денно ся сходили в центрї міста, жебы своєв участєв нелем протестовали проти тоталїтному режиму, але своїм аплавзом підтримовали і мене, мої выступлїня, прословы, скандовали моє мєно... А нелем у Пряшові, але і в Сабінові, і в Липянах, і в Старій Любовни. Я на то гордый, же єм міг быти при тім, ай кедь з того днєсь не мам ніч. Але єм на то гордый. Єм гордый і на то, же-м мав таку смїлость іти до боя, бо то не было лем так. Каждый мітінг представлєвав різіко. Перед мітінгом єм все своїй родині припоминав: „Будьтє приправлены і на

то, же уж ся не мусимє відіти.“ Бо знам, же были приправлєваны вшеліякы протиакції. Знам, же были приправлены великы провокаторы...

• **Днєсь, місяць перед 10-рочным юбілєєм нїжної революції, кедь робимє і того інтервю, в Пряшові є мітінг з Владіміром Мечяром, чоловіком, якого на пєдестал, хоць контроверзний, вынесла революція 1989 року. В інтервю к 5. юбілею нїжної революції сьте о нїм повіли: „Особно єм ся спознав з паном Мечяром, з котрым сьме організовали мітінгы. Не чекав єм, што ся з того чоловіка выклєє. Ани днєсь не знам, о што му іде, де хоче завести нашу країну.“ Было то перед 5 роками. А што Вам говорить характер днешнєй політики, як ся на ню позераєтє?**

– Думам, же моє розчарованя ся іщі веце проглубило. Зато же моє кредо є таке: кедь віджу, же мам підпору, кедь віджу, же переважна часть людей хоче, жебы-м стояв на їх челї, або їх вів, тогды істо же з добрыма почутками буду то робити і доконця приносити жертвы. Але єм од-

кryw і далшу річ, кедьже і я кус завіттив той функції, кедь і на мене засвітило ясне сонце, а то, же міць барз смакує. А дакотры люде ся не можуть з тым змірити, жебы ї мали стратити. Также в сучасности ся барз чудую тому чоловікови, же по тых вшыткых, повів бы-м фасунках, котры дістав – в парламентных і президентських вольбах – не зістане на покою. Днесь знам, же він не скончить в політиці лем так, затоже міць барз смакує. Таки люде не позерають, як тоту міць реалізують, главно же ей мають... А таки люде суть барз небезпечны і ний нас Бог храниць од них. Бо будеме плакати вшыткы...

А днешня політика? Думам собі, же уж по 10-ёх роках сьме барз нетерпезливы. Видить ся мі, же люде не розумлять єдному: што ся побабрало за 40 років, не дасть ся направити за такый куртый час. Зато я бы попросив вшыткых: будьме іщі кус терпезливы, вытримайме іщі єден волебный період, а кедь ани в нїм не будуть видны зміны к ліпшому, то потім ся уж мусить штось стати. Сучасна влада ся пустила робити порядки найперше на меджінароднім полю, ей позітивны выслідки знаме. І то є сігнал, жебы сьме ей вірили, бо є важне мати позітивне меджінародне реноме, жебы сьме ся могли дістати меджі економічно силны країны Европы. Вірю, же орьєнтація сучасной влади є добра, лем мы сьме нетерпезливы. Я ся не образно просив перед 10 роками людей на мітінгах: „Вытримлеме?“ А вшыткы одповідали: „Вытримлеме!“ „Ай кедь буде тяжко, вытримлеме?“ „Вытримлеме!“ Так вытримайме і вірьме тым людём, же суть способны нас через того днешне багно перевести.

• **На вопрос сперед 5-ёх років, же котрый з цілів революції був досягнутый, одповідали сьте, же єдиный – зверьгнутя тоталіты. Але додали сьте, же мате страх з того – было то в році 1994 – же тоталіта ся вертать назад. Як сітуацію видите і оцінюєте днесь?**

– Тогды єм таке чутя мав, але по выслідках послїдніх волеб (1998) уж нї. Видно, же то принимали так вшыткы люде, котры свої голоса дали іншым. Люде самы пришли на то, же наша орьєнтація была неправилна і же требало ей змінити. Зато ся тішу з того, же ся то стало вчас.

• **По нїжній революції сьме ся стали свідками многих діскусій на тему демокрації. Ваша інтерпретація была така, „же демокрація є у вольности і в способности в тій вольности**

ся реалізовати“. Повіли сьте, же „про мене слобода значить найвеце“. Платить то у Вас і по 10-ёх роках? Як видите тоту вольность, слободу днесь? Є то так, як сьте собі на тых трїбунах представлєвали?

– Уж на зачатку єм гварив, же і кедь то не є так, як єм сі то представлєвав, не єм наївный чоловік, жебы-м собі думав, же то вшытко піде такой так, як має, але єм рад, же є то так, як є. Бо конечно ся чую достойно, кедь пугую за граніці. На граніцях ся не чую як злодій, не мам страх, іду вольно, без того, жебы ня хтось підозрївав. Не так, як в минулости, же зо мнов там нарабляли недостойно, як кебы-м дашто выкрав. А суть ту далшы моменты, на основі яких ся чую добрі...

• **В році 1994 сьте высловили і своє по-боєвання, яке ся зродило в звязи із змінов влади, же „люде ся зась зачінають бояти, а є то недобрый сігнал“. Чуєте то так і по далшых пятёх роках? Што ся змінило?**

– Чую, а доконця бы-м повів, же ся то іщі кус проглубило, же тот страх іщі зміцнів. Думам, же бы ся мали тым займати люде, котрых сьме собі зволили в послїдніх вольбах, жебы то як-найскорїше направили. Я, як слободный обчан демократічного штату, не мам чом ся бояти жыти в нїм! Не є то лем проблем з мафіями, але і самых політіків, які своєв роботов не створюють таку атмосферу про людей, жебы тот страх поминув. А у нас то мусить быти дуплом підкреслєване, бо тот страх сьме заживали 40 років! О то інтензівніша є моя жадость к політікам. Было бы добрі, якбы ся старали о добру атмосферу в сполочности. Але заты ся так не діє. Треба дінамічно зліпшовати легіслатіву, жебы за злодійства терпіли і платили люде конкретны, а не ціла сполочность. Лемже легіслатива є так приспособлена, же тых найбівшых злодіїв ани постигнути не мож. Видить ся мі, же зась мусиме лем чекати...

• **Революція 1989, як знаме, то были нелем політичны, але і народностны цілі. Як оцінюєте їх реалізацію з одступом 10-ёх років з погляду русиньской народностной меншыны на Словакії?**

– Барз єм спокійный і тішу ся з того, же революція принесла позітивны зміны і про Русинів. А в тых револючных часах ся Русинів ангажовало невроком. Уж тогды єм з трїбуны говорив без страху і о своїй народности і вызывав єм людей, жебы ся к ній назад голосили. Тішу ся, же

• Єдна із стріч і дискусій Николая Ляша (другий зліва) із головним воджатаєм ніжної революції у Чехословачії, пізніше президентом Вацлавом Гавлом.

взникла перша русинська організація – Русинська оброда, же зачали выходити першы новинкы, часопис, книжки в русиньскім языку. Але і зато, же люде зачінають роздумовати о своїм коріню і чім дале менше ся ганьблять к нёму признавати. Але з чім єм зась неспокойный є то, же і днесь суть ту силы, котры, а я не знам чом, тому сперають. Хотять історичну правду і днесь затоптати і дале баламутять людей з тым, же народности Русин і Українець є тото саме, же етнонім Русин є лем старов назвов етноніму Українець. Тоты люде як кебы не збачіли, же ту був Новембер 1989, який настолів конкретну зміну в пруступі і к народностным вопросам. А я ся таких людей звикну просити – та чом єм ся потім не міг признати, же єм Русин, кедь то є тото саме?! Чом?! Але і в тій области ся сітуація, хоць помалы, но преці розвивать. Много бы тому розвитку могло припомочі радіо, але заты проблемы навколо нёго – і хоць є 10 років од революції – не суть дорішены. Але і з нёго мам преці лем радость, а то нелем з того, же уж 45

років можу, як єден з Кумів, ся людём пригваряти в материньскім русиньскім языку, але і з того, як красно з радія звучить русиньскый язык в інтерпретації простых людей, яких редакторы ословлюють по українськы. Є то ужасне слідовати тот розділ, і зарівно красоту нашого языка!

• **Самособов, же выслідкы народностных активіт Русиньской оброды суть слідны, і хоць стоять много сил. Но наперек тому сьте адресовали крітику до єй рядів, членам координачного wyboru РО за пасівіту, за розшырїня КВ РО з 11 на 17 членів, кедь ся Вам здало, же і тых 11 членів є много. Який є Ваш сучасный погляд на роботу той організації?**

– Жаль мі, же мушу потвердити тоты мої слова. Моє кредо є – іти меджі людей. Думам собі, же Русинська оброда тото підцінєвала, або може не могла так робити з фінанчных причін. О тім добрі знам, бо на єден час і я ся став председом РО в такім часі, коли штат на роботу

організації перестав давати пінязі. Але і наперек тому єм свою роботу на тій функції зачав з того, же-м ся выбрав по наших селах. Завітав єм лем до 22 сел, але знам, што навщів такого села значіть і же нашій організації може принести лем хосен. А приближуюче ся списованя людей собі то прямо выжадує.

• **Списованя людей досправды буде вызначным моментом і про далшу екзистенцію Русинів на Словакії. Перед ним ся выжадує іщі прецізніша работа каждого члена КВ РО. Думате собі, же 10-рочну роботу РО буде видно на выслідках списованя людей у нас?**

– Думам собі, же гей. Таке чутя єм набыв і по активітах братіславского Здружіня інтелігенції Русинів Словакії (ЗІРС), котре ся хопило ініціативы, зробили ся даякы акції в регіоні, котрых єм був тыж участный. Тото є путь, яков треба йти нам вшыткым, і в Русинській оброді. Дасть ся много зробити, але не знам ці ся дасть стигнути вшытко за тоты два роки, яки нам зістають до списованя людей. Пересвідчили ня в тім і бісіды з представителями ЗІРС, конкретно з Інж. Яном Липиньскым, котрый має свою стратегію в данім аспекті, видить ся мі, добру. Вірю, же ей реалізацієв ся нам подарить велё того добігнути, што сьме за 10 років заспали, і же списованя людей про Русинів принесе оптимістичны выслідки.

• **Єдным із желань, яке сьте презентовали з револючнотрібуны, было желаня „красной сімбіозы в коекзистенції вшыткых народностей“. Як оцінюєте практичну реалізацію того желаня, виходячі з прикладу уж споминаных двох народностей – русиньской і україньской?**

– Много років сьме ту прожыли в народностнім мірі, дасть ся повісти, же ани сьме помалы не знали, же ту жыють даякы народности. Аж

нараз ся родить „мадярьскый вопрос“, а з ним і проблема народностна, яка помалы-помалы засягла вшыткы остатні. Є то проблема актуальной влады, як она видить меджіетнічны одношіня. Кедь владнуть радикальны партії, і презентація народностных одношінь так вызерать. За минулой влады сьме ся о тім пересвідчили. Наступ той, мірнішой коаліції, приніс зміну к лїпшому і в тій області. А так бы то мало быти: нигде бы ся народностны проблемы не мали повышовати на „тему дня“, і хоць, з другого боку, чутливо бы ся мали рішати каждоденно. Подля мене, каждому, на што має право, треба му дати, а главно – каждому треба дати почливість. Так є то і з русиньсков і україньсков народностями, де главно з боку Українців суть Русины пошкоджованы. І днесь. Бо ту з їх боку зась грозить небезпеченство, же людей будуть і дале баламутити, як 40 років дотеперь, што може позначіти і выслідки списованя людей. Зато ся треба активізовати.

• **Также, пане Ляш, на самый конець: якый є Ваш одказ про наших людей, Русинів, чітателів Народных новинок, в аспекті сполоченьскім, політичнім і народностнім?**

– Думам, же тото вшытко ся дасть стиснути до єдного. Чоловік од природы не є планый, але стане ся таким, як го сформує сполочность. Кедь є планый, треба ся просити, де ся стала хыба в сполочности. Але і так собі думам, же каждый ся мусить снажити говорити з каждым. Зато я бы собі желав єдно, жебы сьме собі єден другого цінили, жебы сьме способнішим не завіділи, але наспак, кедь дакому мож помочі та му іщі помогли, а кедь го є за што похвалити, та го похвалили. Кедь ся так будеме справовати єден ід другому, вшыткы проблемы ся нам подарить вирішити неконфліктно, спокійно, а то як в сполочности, так і в нашій народности.

Проф. Др. Михайл КАПРАЛЬ, к. н., Начный інститут Антонія Годинки в Будапешті (Мадярьско)

Ёго здобытя у сфері науки і освіти стали предметом гордості меджі Русинами

(250 років од народжіння Михайла Балудяньского.)

Михайл БАЛУДЯНСКИЙ (Михаиль Анреевичъ, Balugyanszky Mihály) народив ся 26. септембра 1769 у Вышній Олшаві у втогышнім Угорьскім кралёвстві, теперь територія Словакії, умер 3. апріля 1847 в Санкт-Петербургу у втогышній Російській імперії, днесь Російска федерація. Він був російським економом, педагогом і політичним діятелём карпаторусиньского походжіння.

По штудіях філософії в академії в Кошіцях М. Балудяньский штудовав право на університі у Відні (доктор прав, 1797). На ёго світогляд мали вплив ідеї французького просвітительства і Французькой революції 1789 р. У своїх професіональних поглядах був наслідником англійського економа Адама Сміта. Брав участь в ілегалній якобинській організації в Угорьску – Общество слободы і рівности, але по одгаліню і заказаню організації владов був принучений одійти з Будапешту (Буды). Потім учів право і 1802 р. ся став деканом правницькой факулты у выходноугорьскім містечку Надьварад (теперь Орадея в Румунії). Пізніше на основі рекомендації родака-Русина Івана Орлая уряд царьской Росії позвав М. Балудяньского на роботу до Росій-

ской імперії. Зачав як професор політичної економії Санкт-Петербурзького педагогічного інституту (1804), по реформованю той освітній інституції на Санкт-Петербурзьку університету ся М. Балудяньский став ёй першым ректором (1819). М. Балудяньский давав многы пропозиції одностно реформованя російской фінанчній системи одповідно к теорії Адама Сміта. Підпоровав ідею зрушіння підданства і тісно сполупрацював з Михайлом Сперанським в ёго приправі нового кодексу законів Російской імперії. Приправив тыж першый навчальный програм в Росії про приправу судців і повнив дакілько дипломатичных місій. За тоты многы заслугы про Російську імперію був оцінений дакількома імперьськыма орденами, дістав титул дідичного шляхтича (1837) і був выменованый за сенатора (1840).

Попри прихылности М. Балудяньского до руху народного возроджіння розлічных словянських народів Австрійской імперії, він, на розділ од інших Русинів, што робили в тым часі в Російській імперії, мав лем спорадичны контакты з отчизнов. **Хоць М. Балудяньский не зробив ниякый вклад до родной культуры, ёго здобытя у сфері науки, освіти і менежменту політики в тогышній Росії стали предметом гордості меджі Русинами.** М. Балудяньскому присвячено дакілько научных бадань і ёго мено як приклад успішной карьеры часто ся споминають в публікаціях о общій історії русиньского народа.

Література

А. Н. Фатёвъ, *Академическая и государственная деятельность Балудянского в России* (Ужгород, 1931); Lajos Tardy, *Balugyánszky Mihály* (Budapest, 1954); Martin Fedor, „Michail Andrejevič Balugjanskij: příspěvky k medzislovenským vzťahom v československých dejinách“, in *Slovanské štúdie*, Vol. III (Bratislava, 1960), s. 497-531; Евдокия М. Косачевская, *Михаил Андреевич Балудянский и Петербургский университет первой четверти XIX века* (Ленинград, 1971); Тамара Байцура, *Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX века* (Братислава – Пряшів, 1971).

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ zostavitel'v П. Р. Магочія і І. Попа, (Ужгород: „Видавництво В. Падяка“, 2010, на с. 38-39), переклад і звыразніня писма: А. З.

Написав дакілько учебників, котры ся стрітили з великов популярностёв

(160 років од народжіня Євменія Сабова.)

Євменій Сабов (Євменій Сабовъ, Eumén Szábo, псевдонім: Е. Ивановъ) ся народив 1. 10. 1859 року у Вербяжі, у втогдышнім Угорьскім кралёвстві, теперь територія України, умер 3. 11. 1934 у Виноградіві (Севлюш) у втогдышній Чехословакії, теперь територія України. Быв священником, педагогом і культурный діятелём русиньской орьентації.

Є. Сабов походив з русиньской родини, знамой своїма патріотічныма традиціями: ёго стрыко був знамый педагог Кіріл Сабов, хрестный отець – історік Іван Дулішковіч. Є. Сабов ходив до гімназій в Ужгороді, Пряшові і Левочі (1870 – 1877), потім скончив Ужгородську грекокатолицьку багословську семінарію (1877 – 1881). По высвячіню на гракокатолицького священника (1885) служив почас короткого часу в парафії с. Арданово, дале був призначений учітелём русиньского („руського“) языка (1887 – 1898) в Ужгородській гімназії.

Є. Сабов був єдным з главных членів Общества Василия Великого і єдным з організаторів видавательства „Уніо“. Написав дакілько учебників, котры ся стрітили з великов популярностёв, в тім часі знаму граматіку *„Русская грамматика и читанка къ изучению литературного языка угро-русскихъ“* (1890) і хрестоматію *„Хрестоматія церковно-славянскихъ и угро-русскихъ литературныхъ памятниковъ: съ прибавленіемъ русскыхъ народныхъ сказокъ на полдлинныхъ нерпчяхъ“* (1893). Остатня работа почас довгих років была єдиным здроём навчання карпаторуськой літературы. Про змадарізоване грекокатолицьке духовенство Є. Сабов выдав у мадарьскім языку учебник церковнославянського языка *„Egyháztan nyeltem“* (1894). Од 1898 р. аж до своєї смерти служив священником грекокатолицькой парафії м. Севлюш (днесь Виноградів), а од 1917 р. був архідіаконом Угочаньского комітату.

Є. Сабов був єдным із перших культурных діятелів, який вызывав до окремого культурного розвитку Русинів, незалежного як од російской, так і української культури. Тоту ідею розробив у роботі *„Очеркъ литературной деятельности и образования угро-русскихъ“*

(1893). В часі чехословацькой влады по Першій світовій війні Є. Сабов выступав проти поужываню російского ці українського языка у культурнім животі Русинів, выступаючи за „традічний карпаторусиньскый язык“, який, подля ёго слов поужывали вшиткы писателі – „од Духновича до Попрадова“. Хоць то не був цілком сформований літературный язык, був то фактічно підкарпатський варіант російского языка. Почас острых дебат меджі русофілами і українофілами під меном Є. Сабова была опублікована граматіка російского літературного языка *„Грамматика русского языка для средних заведений Подкарпатской Руси“* (1924), скutoчным автором якої був Алексансер Григорьев, учітель з Мукачова, російський політичний емігрант.

Під псевдонімом Е. Ивановъ Є. Сабов опубліковав у 1922 – 1927 роках много статей о

русинських темах у містних новинках. Він написав тиж спомин на першій десятилітї свого живота (*„Воспоминанія“*, 1922 – 1926), а таксамо общу історію русинської літератури (*„Очеркъ литературной дѣятельности и образования карпатороссовъ“*, 1925).

Є. Сабов зограв активну роль в діяльності Общества А. Духновича, був його честным преседом (1923 – 1934). Подля нього тота організація не мала бы быти містом „ні для москвофиль-

ства, ні, тим більше, для українства“ і же саме мено (мено А. Духновича – позн. А. З.) ей давать признак русинскости. Невтралне твердження Є. Сабова викликало обуріння ультрарадикальних екстремістів із українофильского табору, што напали на живот науковця в юні 1930 р.

Здрой: „Енциклопедія історії та культури карпатських русинів“ составителів П. Р. Магоція і І. Попа, (Ужгород: „Видавництво В. Падеяка“, 2010, на с. 673-674), переклад: А. З.

Мгр. Валерій ПАДЯК, к. н., Пряшівська універзіта у Пряшові, Центр языків і культур народностных меншын, Інштитут русиньского языка і культуры (Словакія)

90 років од смерті автора цінних учебників про Русинів

(Иоаннъ Кизакъ, Іван Кізак, Іоанн Кізак) нар. ся 14. 12. 1856 у Пакостові в тогдышнім Угорським кралевстві, тепер на території Словакії, умер. 9. 10. 1929 у Пряшові на втогышній території Чехословакії, тепер на території Словакії. Быв священником, педагогом і культурным діятелём русиньской народной орьєнтації на выходній Словакії.

Кедь хочеме спомянути найважнішы творы Іоанна Кізака, то не можеме обыти *«Читанку для народныхъ школъ»* (1920) і *«Букварь для народныхъ школъ епархіи Пряшевской»* (1919 – 1921, три виданя), молитвенники, популярны біблії, але найважнішы – то суть його віршы і короткы прозовы творы, якы автор публіковав на сторінках журналів *«Наше Отечество»* (1916 – 1918) і *«Церковъ и школа»* (1919 – 1923), часописі про молодеж *«Русская молодежь»* (1920 – 1921) і в двадцятых календарях, котры сам редаговав і выдавав. Ту варто бы было назвати віршы *«Піснь о отечестві»*, *«Тоска плінника»*, *«Русин в роскошу»*, *«Волча правда»*, сатірічны повіданя *«Щасливое поросся»*, *«Свідок»*, *«Хитрый староста»*, *«Злодійський жарт»*, *«Давній протокол селян Коцурковських»* і іншы.

Дость часто літературознателі, класіфікуючі творы І. Кізака, акцентують на тім, же він писав повчалны ці «патріотічны віршы». То значить, же літературознателі делікатно обходять вопрос естетічної цінности творів карпаторусиньского писателя. Інакше повіджено: дідактичны (моралізаторьскы) аспекти знижують естетічну уровень вірша, зато (у розуміню літературознателів) то ся компензує «патріотічним» намірінём творів поета, як то мож відіти з каждого вірша І. Кізака. Наприклад:

*„Люб, дитино, свою родну країну!
Люби так, як отца, матер, родину.*

*Будь вірна ей аж до темного гробу,
Так в радостну, як і во смутну добу.“*
(*«Піснь о отечестві»*).

Політичне (інакше: дідактичне, поучалне) наповніня текстів – то характерістичный знак карпаторусиньской будительской (а нелем нашої будительской!) літератури. Іншаков будительска література і не могла быти – зато є будительска! То значить: література, актуалізована у своїм часі, актуална лем про свою епоху, а про будучі покоління интересна лем як факт історічно-літературного процесу, а не як актуална тема або естетічна категорія.

Такоже вивстає вопрос: як тоту слабу в естетічнім плані будительску літературу оцінівати тепер? Ці ся треба дотримовати твердження, же творы А. Духновича, А. Павловича, І. Сілвая, Є. Фенцика, Ю. Попрадова, Ф. Злоцького, П. Кузмьяка, а ку тому ай І. Кізака і інших літераторів, уж не так цінны про карпатських Русинів і не треба знати тоту літературу, учіти ся творы писателів? Значить не треба знати літераторів, якы близко стояли при свому народі, знали його проблемы і біды, намагали ся быти хосенныма карпаторусиньскому народу і несли ідеї просвітительства, кликали до противлїня ся асиміляції і будили в нїм патріотічны чутя і народностну свідомость – быти Русином!?

Вирішіню той ділеми є напомічний розвой у рамках так названої «постколониальной» теорії. Тота теорія розоберать културну дискусію

маргінальних груп як пробу вивжити і створити позитивну ідентичність. Як пише америцький історик карпаторусинської літератури Елейн Русинко («Straddling Borders: Literature and Identity in Subcarpathian Rus'», Toronto – Buffalo – London, 2003, p. 15), «постколоніальна» теорія розoberать проблем протиставління естетіки і політичного наповніня літературного тексту, даючи можливість розвинути алтернативны способы прочітання і порозуміня аналітичных стратегій. То значить, же одхыліня од канонічных форм трактує ся не як недостаток, але скорше як елемент, што дає можливість порозуміти процеси протиставління ся ку домінуючим силам ці їх зошмаріня».

Істо, великов хыбов бы было оцінёвати літературный процес лем через призму естетичности творів того ці іншого автора. Зато, же і сам літературный процес є продуктом творчости вшитых, без вылучіня субектів літературного процесу – як достойных в естетичнім плані, але не у вшитім прикладным.

І. Кізака треба оцінёвати як посліднього з групи будителів, што своє творчостёв завершує зачатє А. Духновічом так зване Перше културно-народне возроджіня. Єдночасно він є яснов особностёв народовецького руху на історічній Підкарпатській Руси – того руху, який, зачавший у 1870-ты рр. одшмарінем москвофілства, выпестовав ідею угорськости ці ай карпаторусинства.

Свого часу особность І. Кізака была у догляді літературной критіки 30-40-ых років ХХ. стороча. О нїм писали Антонін Гартл, Євгеній Недзельський, Йосиф Гануля і іншы. В условиях советской російско-української тоталіты І. Кізак довгы роки зіставав забытым. Притім, ці не єдиним доступным жрідлом інформацій о І. Кізакови почас «советских» десятиріч зістала антологія **«Поети Закарпаття»**, зоставлена у 1965 р. В. Микитасём і О. Рудловчак, де творчости Кізака приділеных холем пару сторінок.

Од 1990-ых рр. особность грекокатолицького священника, писателя І. Кізака зачинать обертати на себе веце позорность науковців. Але то все іщі лем окремы короткы баданя – на уровни юбілейной статі, біографічного нарису ці гесла в енциклопедічнім виданю. Іде о короткы баданя О. Рудловчак, М. Ричалкы, В. Хомы, Г. Бескида, А. Плїшковой, В. Падыка, енциклопедічны гесла П. Р. Магочія.

Самобытным імпульзом мав бы ся стати меджінародный научный семінар **«Teoreticko-praktický význam Ivana Kizáka a Štefana Gojdiča v osveto-vo-kultúrnom živote Rusínov na Slovensku»**, який ся одбыв 24. новембра 2012 р. у Пряшові (Словакія), але рефераты ёго участників, нажаль, дотепрь не опублікованы.

Цінным жрідлом штудія жывота і творчости І. Кізака все іщі зістає **робота ёго першого біографа – визначного културного і сполоченьского діятеля доктора Штефана Гойдіча** – брата пряшівского єпископа Павла Гойдіча. (Тота робота веце знама науковцям у єй вольнім перекладі Гавриїлом Бескидом, попозерай ёго статью **«Перший председа Руського клубу – 1923 і Общества Александра Духновіча при Руськім домі»**).

Скоро цілый живот Ш. Гойдіча был звязаний із Пряшовом, зато він добрі знамый з єднако мыслячим І. Кізаком – і в часі, коли обидвома учили в Пряшівській грекокатолицькій учительській семінарії, і коли І. Кізак был єдным із найвыразнішых сполупрацowników пряшівских новинок **«Русское слово»**, заложенных і редагованых у 1924 – 1928 рр. Ш. Гойдічом. (Спомянуты Ш. Гойдічом факты з біографії І. Кізака не у вшитім тотожны з аналогічныма фактами з **«Енциклопедії історії та культури карпатських русинів»** у редакції. П. Р. Магочія).

Свою статью Ш. Гойдіч приправив і опубліковав уж по смерти І. Кізака, **«когда уже нїт его, когда уже перестало писати его золотое перо»**. Автор підкреслює, же живот і літературне діятельство І. Кізака заслужать сі шырокий обсяг научного баданя і натякує, же по часі ся іщі верне (**«то сділається поздніє»**) до веце детайлной аналізу творчости свого споєнця, а теперь дає лем коротку статью.

Самособов, тот текст автор опублікував у декількох виданнях, у першій ряді в пряшівській «Русском слове», але ми ся операме лем на єдну таку публікацію, што (написана латиніков) была умістнена у североамерицькім виданню сполоченської організації тамтешніх карпатських Русинів «Соєдиненіє греко-католических русскихъ братствъ» – у каждорочнику «Американскій русскій мѣсяцослов Sojedenenija. Kalendar Sojedenenija... na rok 1933». (Тоту публікацію мы нашли у Фонді карпаторусиністики П. Р. Магочія Бібліотеці Торонтської університету). Назва статі «*Literaturnoje d'ijstvovanije o Joanna Kizaka*». Хоць автор не підписав статю повним меном, подля скорочіння «Dr. St. G.» легко мож здогадати, же автором є Ш. Гойдіч. Наслідно по публікації місяцєслов видав (тыж латиніков) колекцію віршів І. Кізака: «*Pisň o otečestvi*», «*Toska plinnika*», «*Rusin v roskošu*», «*Blahoslovenije*».

Іван Кізак ся народив 14. децембра 1856 р. в селі Пакостов (теперь выходна Словакія). Середню школу скончив у Пряшові. Богословскы штудії абсолвовав в Ужгороді і Пряшові. По закончіню богословской академії ся оженив. Ведно зо женов Іринов Ханатовов виховали штири діти. Священником ся став 15. фебруара 1885 р., а вже 17. апріля 1886 р. був призначений за отця духовного до села Буковець, де почас шестех років був сільскій громаді вірним пастырём, а про молодеж іщі і дірігентом доброго сільского хору. То было важнов причінов того, же уж у 1892 р. єпископ Валій установив І. Кізака на функцію пребендата, хордірігента і кантора пряшівского катедрального храму, а тот хор ся по часі став єдним із найліпших хоралных колективів краю.

У 1895 р. І. Кізак наступив тыж на функцію професора новоствореной учительской семінарії. Як ся споминать у монографії «*Українська школа на Закарпатті та Східній Словаччині*» А. Чумы і А. Бондара, у семінарії І. Кізак учів природознавательскы предметы, церковный спів і церковный обряд. Як професор учительской семінарії і хордірігент катедрального хору робив до посліднього дня свого живота. Єдночасно з професорьсков функцієв став ся таксамо куратором інтернату про хлопців-семінаристів, аж у 1921 р. єпархіална влада схвалила го за пароха пряшівской парафії і тоту функцію він повнив до 1928 року.

О немалых заслугах І. Кізака у церковнім діяльності свідчить єго карьерный поступ: у 1895 р. був схвалений радцєм єпископской консісторії, у 1917 р. – каноніком, а у 1926 р. – рядным „крилошанином“ Пряшівской капітулы.

Він тыж приправив молитвенник про віруючих выходного обряду, котрый був не менше якост-

ным од молитвенника А. Духновіча «Хліб душі» і який віруючі называли не інакше як «молитвенник Кізака». Молитвенник ся розышов у дакійкох виданнях, у тім числі і в скороченій верзії.

Выдав І. Кізак і практичний зборник («*Szbornik cerkvnöch pisznopinij vo cerkvach parochial-nöch*» (Eperjes, 1916), з якого ся вірници учили богослужебный обряд.

У часі Першой світової войны, як твердить Ш. Гойдіч, І. Кізак був одповідным редактором новинок «*Nase otecsesztvo*». По войні став на чело молодежного журналу «*Русская молодежь*» (1920 – 1921). Радость з обявління ся видання про молодеж І. Кізак высловив словами свого вірша «*Благословеніє*», в якім указує образ сімболічної стрічі юнака з будителєм А. Духновічом (потім тот образ самобытно вужувать карпаторусиньска скульпторка Олена Мандіч про свій пряшівський памятник А. Духновічови). У руці юнак тримле журнал «*Русская молодежь*».

Стріча, яка ся одбывать у кріпті пряшівского катедрального храму, де є похований Духновіч, закончує ся благословлінєм:

„Идет сміло, уважая
Посмотріт на могилу
И с глубокім почтенієм
Скажет он: «Здравствуй, Батьку!»

Поможи нам, внучкам твоім
Дай сердцам нашім силу.

Укріпи ты, Батьку сильный,
Літати Карпат через
Молодыя крыла мої
Я «Русская молодежь».

«Соколе, ты молоденькій
Мой любезный правнучку,
Лети-лети над Карпаты,
Я с тобой тоже пойду».

Др. Штефан Гойдіч був єден із першых, котрый високо оцінив літературну творчість І. Кізака. Він підкреслив, же як у прозі, так і у поезії ся літератор проявив як народный писатель, «як *достойный наслідник Павловича і Духновича*». Автор нарису іщі додав, же проза Кізака виходить наісто з *«русской добросердечности і гумору»*, же він дав нам вшыткым приклад *«як мож писати по народному, народу зрозуміло, без того, жебы став ся грубым...»*.

Оцінюючі поезію Кізака, Штефан Гойдіч указав на три ей тематичны сферы: творы з релігійнов тематиков, творы про розлічній тематікы події, юбілеї і повчалны віршы і байкы.

Штефан Гойдіч главно указав на літературный язык творів І. Кізака, який був наближений до народного розговорного языка свого регіону. Він писав: *«...когда сіл он к письменному столу, тогда он віділ пред своїмі душевными очами того крестьяніна, про котрого он писал і реч, оборот слов которого лучше из нас нікто не познал, і писал так, что человек, читая его повісті, думал, что розговоріваєт с крестьяніном із Земпліна. Із его рассказов можем убідітися, что який богат наш язык, як способен на выражение і найабстрактнійшіх понятій. В том віжу я найбільшу літературную заслугу Йоанна Кізака і с тім приобріл собі достойное місто в нашей літературі»*.

Много енергії дав І. Кізак тыж, закладаючі в Пряшові „Руський клуб“ (1923), а дале і купуючі (ведно з парохом Теодором Ройковичом) на централній уліці в Пряшові (Главна, 62) будову, яка стане (іщі і тепер є) так званым Руським домом. Кізак став першым председом Руського клубу і Общества А. Духновича в Пряшові (1924). Также вообщє, як підкреслює у своїй монографії *«Очеркъ карпаторусской литературы»* (1932) Євгеній Недзельский, *«Кизак был центром народностного руху на Пряшевщині»*.

Необычайна робітність і роботоздатність, як некончаюче школьске і творче діяльність, перерывна сполоченьска робота по часі мали вплив на здоровья І. Кізака. Хворота сердца приспіла ку

єго передчасній смерті, яка настала **19. октобра 1929 року**.

Література:

1. [o. Kizak, J.]. Iz poezii Joana Kizaka : «Pisn o otečestvi» ; «Toska plinnika» ; «Rusin v roskošu» ; «Blahoslovenije» : [вірші] / o. J. Kizak // Американскій русскій мѣсяцослов. Kalendar Sojedeninija : Kalendar Sojedeninija na rok 1933». – Homestead, PA. – S. 119-121.
2. Кизак, Іван. «Песнь о отечестве» ; «Тоска плінника» ; «Русин в розкошу» ; «Волча правда» : [вірші] / І. Кизак // Поети Закарпаття : антол. закарпатоукраїн. поезії (XVI ст. – 1945 р.) / упорядники : В. Микитась, О. Рудловчак. – Братіслава ; Пряшів : Словац. пед. вид-во в Братіславі ; Від. укр. л-ри в Пряшеві 1965. – С. 335-338.
3. Магочій, Павло Роберт. Кизак Іван / П. Р. Магочій // Енциклопедія історії та культури карпатських русинів / уклад. : П. Роберт Магочій, І. Поп ; заг. ред. П. Р. Магочій ; пер. з англ. мови Н. Кушко ; ред. укр. видання В. Падяк ; вип. ред. Л. Ільченко. – Ужгород : Вид-во В. Падяка, 2010. – С. 332.
4. [Ковач, Федір]. Кизак Іван / Ф. Ковач // Краєзнавчий словник українців : Пряшівщина. – Пряшів : Союз русинів-українців Словац. респ., 1999. – С. 168.
5. Magocsi, Paul Robert. Kyzak, Ioann, Ivan / P. R. Magocsi // Encyclopedia of Rusyn History and Culture / editors : P. R. Magocsi and I. Pop. – Toronto ; Buffalo ; London : University of Toronto Press, 2005. – P. 263-264. – Текст англ. мовою.
6. Бескид, Г. Першый председа Руського клубу – 1923 і Общества Александра Духновича при Руськім домі (Іван Кізак, 14. 8. 1856 – 19. 10. 1929) / Г. Бескид // Визначны про Русинів : (зборник рефератів із міжнародного научного семінара к 110 рокам од зачатя навчання в Грекокатолицькій руській учительській семінарії і 80 років од куплїня Руського дому в Пряшові) / zostaviteli : Г. Бескид, А. Зозуляк. – Пряшів, 2005. – С. 65-67. – Текст у русиньскім языку.
7. Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусиньської літератури XVI–XXI століть / В. Падяк. – Ужгород, 2010. – 204 с.
8. Падяк, Валерій. Нарис історії карпаторусиньської літератури XVI. – XXI. стороча / В. Падяк ; пер. з укр. К. Копорова. – Пряшів : Сполук русиньських писателів Словеньска, 2012. – 140 с. – Текст у русиньскім языку.
9. Рудловчак, Олена. Біля джерел сучасності : розвідки, ст. нарисы / О. Рудловчак. – Братіслава ; Пряшів : Словац. пед. вид-во в Братіславі ; Від. укр. л-ри в Пряшеві 1981. – 3і змісту: [про І. Кізака]. – див. іменний покажч.
10. Хома, Василь. Завзятий Русин, культурный діятель і літератор (Іван Кізак, 14. 12. 1856 – 19. 10. 1929) / В. Хома // Русиньскый народный календарь на 2004 рік / zostavitel A. Зозуляк. – Пряшів, 2003. – С. 118-121. – Текст у русиньскім языку.
11. Бескид, Г. Іван Кізак і Штефан Гойдіч: аналіза жывота і історічно-практичний визнач их творчости в сучаснім возроднім культурно-освітнім жывоті Русинів на Словакії / Г. Бескид // Русин. – Пряшів. – 2013. – чіс. 4. – С. 9-12. – Текст русиньскім языку.
12. Кизак Іван (Іоан) – літератор, педагог, автор шкільних підручників, диригент, композитор. Ініціали: І. Ф. К.; К-к.: матеріали до «Словника культури українців ЧССР» // Дукля. – Пряшів. – 1988. – № 5. – С. 77-78.
13. Падяк, Валерій. Іван Кізак и проблема оцінення еволюції карпаторусиньської літератури другой половини XIX – зачатку XX століття: упадок русофілства, стагнація «мадяронства» чи кристалізація русинства? / В. Падяк // Studium Carpatorum 2013 : Штудії з карпаторусиністики 5. / ред. К. Копорова. – Пряшів, 2013. – с. 138-151. ; То істе // Русин. – Пряшів. – 2014. – Чіс. 1. – С. 8-13. – Текст у русиньскім языку.
14. Плїшкова, А. Іоанн Кізак – автор учебників про народны школы / А. Плїшкова // Русин. – Пряшів. – 2013. – Чіс. 2. – С. 5-10. – Текст у русиньскім языку.
15. Ричалка, М. Іван Кізак – педагог і борець за розвиток культури свого населення / М. Ричалка // Голос Карпат. – Пряшів. – 1999. – № 9-11. – С. 1-4.

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2019 ч. 6

Дорогы читателі,

конець рока із собов приносить много стресу. Знате то Вы і я, є потребне дотримати терміны і выкон в роботі, втікати чім найскорше до обходів, жебы было што дати під ялічку, в рождественный день наварити вшытко, што собі традиція жадають... а о пару днів нато є ту зачаток нового рока, новы задачі і в многих припадах новы кіла, котры треба дати долов перед літом при морю. Уффф...

Мілы читателі, шесте тогорочне число Поздравліня Русинів ся хоче розлучіти із роком 2019 уж традично із сучаснов русиньсков літературов. Можете ту найти стихи **Юрка Харитуну**, духовны увагы **Осифа Кудзея**, віршы **Миколая Ксеняка** із дротарьсков тематіков і афорізми **Міра Жолобаніча**. Іде о літературу, котру не мож сконзумовати як єдногубку в буфеті через павзу на обід, але праві наспак – рекомендую Вам, жебы сьте собі нашли хоць лем єден вечур чисто про себе. Добрі ся усадьте, наллійте собі доброго чаю (або палінкы, тадь суть свята) і оддыхнійте собі коло доброй продукції наших авторів.

П.С.: Чісто про припад, кебы вам діти не хотіли дати покій, єм на конець рубрікы придав приповідку од **Ерікы Костовой**, котру мож прочітати Вашым ангеликам на добру ніч.

Мгр. Міхал ПАВЛІЧ, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові, Центер языків і култур народностных меншын, Інститут русиньского языка і културы

Юрко ХАРИТУН

Моя тринадцята

Даю слободу словам
не маю страх
крыла голубів мають
можуть літати де
хотять

Гуслі з явора

Через облачік
з моєї тринадцятою
было видно
як вітор з явора на дворі
гуселькы робив
Не скриплять
Затих
Мене палці не болять
Заграю я на них

Велика вдяка

І без крыл
нашы рокы одлетять
Як осінні листкы
вітор однесе
Але наше тверде коріня
і до каміня вросе
Сохарь у скалі
найде мадону
Різбарь у клаті

На палеті малярь
Лем я не можу свою найти
Ноги болять
І так
дякую, Боже, за крыла
што ты припав до мого тіла
Можу літати
Її найти

Як родить ся поезія

Потемря
Тма
Часом страшна
Але коли лампа
на стіну
малює контуры твого тіла
і зачнеш блузочку знимати...

Руки мої – гнізда
про твої пташенята
Родить ся поезія

Розшкірены пера

Час біжить
В грудях писклявы звуки орлів
звуки копыт

Час летів
Голос затих
як крыла голубів
Правда така
на столі затихли
гі розшкірены пера

У віршиках фрайркі

Фрайркі
на палцях пораховати можу
Лем не знаю
кілько мені треба рук
Бо думкы
выгумовати не зможу
А жыти без них
Вісіти як на нитці павук
довго не докажу
Фрайркі мої
до віршиків вложу

Лечу і я

Як пергач
Вішала ся на мене
Одышла

Де найти її яскыню?
Моя осінь іщі не пришла
і добрі памятам дорогу
Лем на ній теперь
розгоріло ся листя
Як пергач лечу і я
Не маю страх із огня

На берегах чеканя

Приходить час
умыти очі росов
І на берегах чеканя
Зацвине зась наша любов
Нашы сны
як совы у ночі
не будуть спати
будуть літати
Іщі треба контуры недовіры
отесати
Сердце буде бити
в своїх інтервалах
як колись
надале

Компромiс

Будь мотылём
Можеш літати
Але не смієш
не смієш
на каждую квіточку сідати
Будь діамантом
Можеш світити
Але не смієш
не смієш
каждому на шыї вісити

На добру ніч

Над ріков
деревяна лавка

Наша гомбалка
Іщі теперь добрі чути
як скрипить
І голос мамкы чую
як кліче домів на вечерю
На добру ніч на ґанку
може заспівать колысанку

Послухам і я

На полічках
близко себе
писателі стоять
Духновіч, Сладковіч
Шіллер, Бернс і Маха
Мурянка, Петрарка
Гемінґвей, Кудзей, Смолей
Пушкін, Сухый і Ксеняк
.....
Є їх там десь пятьдесят
ґнот на лампі стягну ниже
Не вирушу їх в бісіді
Послухам і я

Прибитый

Непокій чую
і не сплю
коли роки як пташки одлітають
Знаю, не вернуть ся назад
Добрі же іщі
згадки з дитинства
з молодости
одривають ся з клинців
літають
Як вдячно позерати людём до
очей
коли тішать ся
не плачуть
І я хочу одбити од себе непокій
хоць я прибитый до стишків

Не хочу жебы ся забыло

Я тебе люблю, країно,
як стром своє коріня
Без нёго бы не было жытя
Не быв бы ту і я
Я, ты... і мы
прекрасной країны сыны
Не хочу жебы ся забыло
у стишках на рiм
Не хочу жебы ся забыло
у жыті на мiр

(Юрко Харитун: *Моя
тринадцата, Пряшiв: Академія
русињской культуры в СР,
2019, ISBN 978-80-89798-16-2,
iлустрації: Александер Зозуляк.)*

Осиф КУДЗЕЙ

Кадило

Рождество

Темнота лежить над вертепом,
ніченька тиха, люде сплять,
ту звiзда передiравила небо –
і сходить з нёго Благодать.

Дiва породила Дiтину,
Дух Святыи зродив ей про нас,

она утробу Материну
не порушила нияк раз.

Убого родить ся Дiтина,
тот невысловной любви Плод,
котрый жертвов хлiба і вина
так обогатив людський род.

У яслях теплом свого дыху
быдлыта грiють Дар небес,
бо чоловік мать в сердцю пыху
а покору – прибив на хрест.

Привiтайме Божу Дiтину,
Сонце, што засвiтило в тмi,
ний спалить в сердцях оскомину
а внесе до них – спокій, мiр.

Просьба

Помож мi, святыи Господи,
ты видиш души моёй став –
уж знова ем на самiм сподi,
бо ем на ся не мерьковав.

Жыв-быв єм при тобі так близко,
на досяг сердця єм тя мав,
но знова єм упав так низко,
бо демон мене оклавав.
Мушу ся навернути швидко,
бо єм похопив єдну річ –
з тобов і вночі ясне вшитко,
а без тебе – водне ніч.

З покоры зроблю я драбину,
што веде мысль до небес,
зась стану на першу щабліну
і зачну лізти іщі днесь.

Ікона

Ікона – то дых вічності
описаний щетцём,
то зображіня святости,
то дерево з сердцём.

Ікона – то провадитель
духовным животом,
то релігії учитель,
православя фото.

Ікона – то традиція,
цінність історічна
ослава Божого Тріа,
сила давновічна.

В іконі ся ведно стрічать
хвала і подяка
в рукописі Манковіча,
Рубія, Климчака...

Ікона – то гордость наша,
важме сі ікону,
то про людські очі – паша,
погляд за опону.

Нашы предкы бы ронили
слызы як горохы,
кедь бы днесь в церьквах віділи
місто ікон – сохы.

Ружанець

Ружанець – то дар небесам,
вінець з молитвочок,
в котрім оцінить адресат
доєден листочок.

Квітками вінця суть слова,
формов – пацерочки
а порадцями все знова –
Фатімскы діточки.

Хвала є ту словом, співом,
з нёв радість, біль, світло
а „Богородіце Діво“ –
богато розквітло.

„Отче наш“ суть краскы златы
на вінцю довкола,
„Таїнства“ суть правды святы –
до жывота школа.

Ружанець – то сила здравых,
выздравління хворых,
бочіня од світської славы,
знамено покоры.

Хто в ружанцю мать пасію –
то правда доіста –
тот, через Діву Марію,
праславлює Христа.

Душо моя

Душо моя брудна, почорніта,
чом бажиш по приємностях світа?
Чом ся даш баламутити тілом,
што робить як ся му захотіло?

Ці векшу ціну мать пять минут
славы,
котру ті нукать демон лукавый,
а ці вінець славы неспріючий,
што ті нукать Господь
Всемогучий?

Світська слава ся помине скоро,
охабиш єй ту перед заворов –
слава за бранов святого Петра
мать омного бівшы параметри.

Кедь хочеш мати славу там горі,
ту долов жыти мусиш в покорі –
кедь хочеш догоры вылетіти,
тримай ся при землі на тім світі.

Прічіна

Сонце уж запало,
зашло „світ за очі“,
світло ся розпало –
день дав жезло ночі.

Тіло слабовите,
в мысли дує вітор,
ставам ся молити,
но не іде мі то.

Тварь ганьбливо ховам

до темноты нічної,
уста мелють слова
лем так механічно.

Сумління ся боїть:
„Тото не є оно,
тото не обстоїть
перед Божым троном!“

Находжу причіну,
што молитву рушить –
гнів і оскомину
не выгнав єм з душы.

Бо повів Спаситель:
„Віру Божу майте,
а як ся молити,
вшитким одпущайте!“

Як єм з душы змазав
пыху презавзяту,
молитва мать назад
голову і пяту.

Кріза

Того, хто істый сам собов,
чує ся міцнов особов
і здравя мать зо желіза, –
може тыж напасти кріза.

Грозить бідов, болём, „сухом“,
бы чоловік упав духом,
бы свою душу запродав,
бы нарікав на Господа.

Кріза вразить до істоты
в подобі краху, хвороты...
Нападуть духа і тіло,
безнадія є єй цілём.

Она людські особности
отестує без мілости,
бо в часах крізової еры –
открывають ся характеры.

Тогды на світло вылізе
хто вірний, а хто фарізей,
хто фалшывый, а хто честный,
хто близкий, а хто облестный.

В крізі познаш, сестро, брате,
хто є справды твій приятель,
хто давать руку до огня,
жебы тя одорвав од дна.

Малохто в тій тяжкій добі

буде стояти при тобі,
но хтось там буде наісто –
твій Спаситель – Ісус Христос.

Кріза – то діло демона,
окламати світ мать она,
но хто одолать ей моци,
стане ся твердым як оціль.

Реаліта

В нашім Віфлеємі модернім
притулку, Хрісте, про тя – нїт;
намісто храмів – корчмы, герні,
уста медовы, в сердцах – лїд.

Мы тебе – Отцёву ікону –
одганяме од себе вон,

бо чоловік грїшну мамону
посадив на твій святый трон.

Уж сьме окрали і трёх царїв,
І род справедливость убив,
вовци суть у вівчій кошарі,
демон звїзду в нас загасив.

Злате теля є нам ідолом,
євро мірять живота пулз,
кривда уж сидить за верьхстолом –
до гада набрали сьме курз.

В лонї матери гілотіна
стинать недоношений плод,
намісто посту є гостина –
наш мотор мать опачный ход.

А там, де сердца наших ближних
начісто опановав чорт,
діставащ вітровку і ліжы –
і розпятий єсь на більборд.

Одпусть нам, Господи пресвятый,
мыслі нашы Світлом просвіт
і помож ся нам спамятати
пок знова прийдеш на тот світ.

*(Осиф Кудзей: Кадило, Пряшів:
Академія русиньской културы в СР,
2011, ІСБН 978-80-89441-21-1)*

Миколай КСЕНЯК

Нашы горізонты

Децембер

Уж посивів, устав децембер.
Присїв собі на пустый берег.
Надїв на себе гуньку сиву
і твердо – як дітина – здримнув.
А потічок му штоська шепче
і звязує із леду керпці.

Одход рока

В середині рікы
на стырчачій скалі
дримкать качка.
Волны ей черкочуть,
пестрофарєбны петарды
хаотічно
пырскаяють звысока.
Скорчїв ся пес
і заліз до буды.

Пролог

Дрытарёва крошьнё,
чом єсь така смутна?
Чом ті з ока тече
Слыза коломутна?
xxx

Крошьнё дрытарёва,
ты, памятко красна,
знесли сьме тя з пода,
жебы-с розправяла.
Память людём слабне,
час летить барз туго.

Хто собі спомяне
дрытарьскы заслугы?
Хто о пару років,
хто нам припомяне
дрытарёвы крокы,
кедь лем тебе маме?

Лем ты порозправяш
о газдах в Сербії,
о дрыгах малярських
о банях в Белгії,
де біду терпіли,
де то они спали,
де їдло варили,
чым шы прикрывали.
Припоминай, фрышні,
бо стары одходять,
бо нашы парыбці
крошьні уж не носят.
Та не вагай, крошьнё,
і повідай шміло,
як шы хтовды росло,
як шы дрытарило.

Писмо дрытарёви

Зима пришла мыцна, туга,
а ей ныч шы ледва влече,
ледва влече, бо шы трапю –
а чым дале, та тым веце,
страх мі стискат барже сердце.
Трапю шы, мый мілый мужу,
трапю барз, бо ты з дрытарькы
шы нам довго не озываш.
Чом не пышлеш ходем картку,
не напишеш пару рядкы?

Што шы з тобом, мужу, стало?
Ці ті дахто плано зробив?
Ці ты дахто – не дай Боже –
ці ты в пустї окрав злодій,
ці барз тяжко єсь охорів?
Молиме шы за тя, мужу,
лиш дрытарьку, придь гнедь
дому,
бо діточкы маш дрыбнейкы,
і не звладжуют плуг і косу...
Боїме шы барз голоду.

Далеко-с мя, крошьнё

Далеко-с мя, крошьнё,
далеко завела,
прешли ме і Балкан,
зашли до Турецька.
Хоць турецькый живот
чловека заразит,
но дрытарьске сердце,
фурт шы чомсі трапит.
А оно шы трапит,
бо за домом тужыт –
ці жені і дітём
добре здравя служыт.
Хце знати як орют,
як они газдыют,
ці шы уж грущанці
квіточкы вказыют.
Ці нижны сушіде
будынок мурыют...
Тад я уж пят рокы
по шьвіті вандрыю.
Далеко ем зашов,
аж сам шы чудыю,

аж шя того бою,
ці не обаныю.
Ці не обаныю
я свою одвагу,
ці я назад дрыгу
преконати звладжу.
Та збогом, Турецько,
час шя брати дому,
бо без рыдной хыжы
живот є к ничому.

Далеко єс

Далеко єс, рыдне село,
далеко сте, дїткы, жено,
Але я през горы-долы
прийду, вірьте, ку вам дому.
Прийду з Пешту, з Београду,
я гев ходжу на дрытарьку.
Ту майстрыю, горнці латам,
грайцярыкы сі одкладам.
Прийду дому, уж шя тїшу,
же зайс гвиджу жену мілу.
Жену, дївку, стежкы в полю,
барвінкову, Вельку гору.
Прийду дому і шя жвідам,
як жыєте, жено міла?
Ці шя в здравю радыєте,

а ці добрі газдыєте?
Витай, мужу мый мілейкый,
барз єм рада, же-с шя вернув,
витай, газдо того дому,
же-с шя вернув, хвала Богу.

Розлучка з крошьнём

Спознав, ой барз добрі спознав
старый уболенный дрытарь,
же ку нему уж остатня
ёго година надышла.
І попросив старый майстер
крошьню ку постелі дати,
і зачав шя вын наголос,
свой крошьні пригваряти.
„Крошьнё моя любя,
крошьнё моя тяжка,
на плечах-м тя носив
од малейка-мала.
По шьвітї-м тя носив,
зажыла єс зо мною
радысть, но і псоту,
ллїю, шьніг і мороз.
Ты мі в шьвітї была
мягкым заголовком,

ты єс утїшала
тужыня за домом.
Тужыня за домом,
за цілом родином,
за поляном, рылём
і глубокым шьнігом.

Дякыю тї, крошьнё,
же-с мі вірна была,
же-с мі не єден рык
барз вірно служыла.
І кед єм зостарів,
в представах тя ношу,
і тя, вірь, понесу
аж до свого скону.
А нелем до скону,
але іщык дале,
бо мы маме тайны,
котры лем мы знаме.
І погласкав свою мілу,
свою стару добру крошьню.
Прежегнав шя, і спокыйні
оддав душу пану Богу.

(Миколай Ксеняк: *Нашы
горізонты, Пряшів: Академія
русињской культуры в СР, 2015,
ІСБН 978-80-89798-00-1*)

Міро ЖОЛОБАНІЧ

Хто ся сміє, є здоровый

Яка шкода, же много мудрых
людей поужывать свій розум
лем на глупства.

xxx

Манжелство векшыны з нас зачїнає
воджїнём за руки, а кончіть
воджїнём за ніс.

xxx

Шах грати не знав, але персоналны
шахы доказав зробити
дакількыма тягми.

xxx

На сумліня других апелують найвеце
тоты, котры уже своє сумліня
стратили.

xxx

Як ведучій доказав бісїдовати із людми
на ровину, але аж тогды, кедь то
з нима ішло долов берегом.

xxx

Быв то робїтник на своїм місці.
В роботї ся ани не гнув із місця.

xxx

В корчмі ся фурт хвалив, же дома грає
перші гуслі, але забыв повісти,
же дірігентом є ёго жена.

xxx

Дотогды быв в роботї
на себе твердый, покы го
не зломили.

xxx

Много людей в днешній добі
пережывать лем так, же мають очі
і вуха отворены, але уста радше ани
не отваряють.

xxx

Суть люде, котры вынакладають
много сил лем на то, жебы доказали
утаїти свої слабости.

xxx

Цілий жывот сі давав лем малы цілі,
а пак ся чудовав, же не досяг
великий успіх.

xxx

Запахла му функція,
а так зачав обсерджовати
коло ведучіх.

xxx

Повказованём на слабы місця своїх
колегів собі выбудовав силну позицію
у шефа.

xxx

Кедь хочете мати істоту, же вас
із роботи не выкопнуть, мусите ся там
докладно закопати.

xxx

Одколи му дали в роботі шыроке поле
пособности, зачав просаджовати
свої вузкы інтересы.

*(Міро Жолобаніч: Хто ся сміє, є здоровый, Пряшів:
Сполук русиньскых писателїв Словеньска, 2019,
ІСБН 978-80-89746-05-7, ілюстрація автора)*

Еріка КОСТОВА

НЕБЕСНЫ ПРИПОВІДКЫ

Дарунок од Ангела

– Мамко, мамочко, повіш мі приповідку на добру ніч? – озвала ся мала Анька спід перины і поджмурькала великыма синіма очками. Мама на ню несподівано попозерала а пак із сміхом повіла: – А не видить ся ті, же на привповідкы уж єсь дакус велика?

– Ой, ні, ні! Прошу, ходем єдну! – не дала ся одбити мала оканя. – Но добрі, але лем коротку, бо уж треба іти спати, рано мусиш вставати до школы.

Мама собі сіла ку Аньці на постіль і ліпше ей поприкрывала. – А о чім бы мала быти приповідка? – опросила ся.

– О ангельскых ружах! – выповіла єдным дыхом Анічка.

– Добрі. Розповім ті о ангельскых ружах, але уже напоследок, – погрозила палцём мама, – уж ей наісто знаш наспамнять, – поласкотила Аньку по зморщенім носу.

Дівча ся тихо засміяло, спокійно заперло ве-

лики, як небо сині очі і мамин лагідный голос ей переніс на час до приповідкового світа.

xxx

Малый Ангел отворив очі і попершыраз собі усвідомив, што значить быти досправды слободным. Правда, не было то справне, і ёго грызло сумління, але занедовго ся предці верне назад на небо і о тій ёго куртій дорозі до світа людей ся ніхто не дізнає. Нікому тым не пошкодить... Розпрістер свої крыла і одлетів на недалекий бережок, одкы ся спустив з неба на землю. Летів до ночі понад обыстя людей, в котрых ся якраз зберали спати. З білою засніженою країны вказовали ся червены і руды стріхы з дымлячіма коминами. Сніг цалком не прикрыв ани деревяны плоты, котры стырчали з-під білої перины, як даякы чорны страшки. Ангел злетів ниже і зведаво посмотрив через вигляд, в котрім ся світило. Была то ёго перша прогулька на місця, де жив чоловік. Властно, він першыраз

порушив заказ завхабити небесный світ, жебы міг спознати світ людей, котры хоць жыли такой під небом, а предці так далеко. Не розумів тому, чом ся ангелы не можуть стрічати з людми, забавляти ся з нима, або їх ходем відіти. Малий Ангел николи не розумів, ани не хотів розуміти, чом не сміє того, або тамте. В голові мав повно ґеніальних нападів а в своїм сердцю тільки ласкы, же бы ся з нёв розділив з каждым. Але тепер є ту і конечно мать можность відіти світ зблизка, тепер уж не сміє цуркнути. Опатерно злетів на землю до єдного з дворів і взяв до рук тото чудне біле, што припоминало небесны хмари.

– Брр..! Яка студінь, – скрічав, лем што сніг проник через тепло, котре выжарёвав, і зробив смішну ґрімасу. – Нашы хмари суть намного, намного теплішы і ... красшы, – замумротів і перелетів к далшому розсвіченому обыстю. Сів собі під облак на малу баксічку і опатерно зіркнув через во-блак. Днука у великім каміннім козубі горів огонь і своє жаров освітлєвав цілу хыжу. Такой коло козуба стояла велика ялічка, повна дрібных світелок, котры весело світили нажовто, назелено, набелаво, напоранчово, начервено... Была то жара, котру уже дакілько ночей тайно позоровав з неба.

– Ей-га, – подумав собі, і жебы ліпше відів, іщі веце ся нахылив ку морозом покресленим выглядам. На ялічці были нелем світелка, але і много фарбных папіриків, котры тыж світили до ночі. На самім верьху была прикапчана злата звізда. Під ялічков были повкладованы векшы і меншы шкатулы з машлями і без машель а хтозна, што

в них было... Кедь то малий Ангел збачів, од несподівання забыв заперти рот. Дашто таке красне іщі не відів. Дораз ся отворили двері і к ялічці прибігли штири малы діти. Такой ся хопили баликів і з голосным криком їх зачали розбалєвати. Ангелову душу залляв покій і мір, зато ся му нияк не хотіло вернути на небо. Лем там сидів, сидів і цалком забыв на час. Довгы, предовгы минуты позерав через выгляд і тішыв ся ведно з людми, кедь ся нараз єдно з дітей обернуло ку облаку і малов ручков вказало на незваного гостя. Ангел то збачів, і так ся настрашив, же такой вылетів назад на небо і шатовав к небесным воротам, абы ся сховав перед людми, котры го нечекано одгалили. Тыж ся бояв, же ся о ёго нічний прогульці дізнають други ангелы і прісно го за то покарають. Нащастя, ніч таке ся не стало. Нихто в небеснім неконечні не збачів, же там хыбить єден ангел. Доконця і у людей ся му добрі поводило, бо хто бы уж вірив малій дитині, котра цілый вечур повторяла, же віділа малого ріствяного ангелика за облаком. Малий Ангел собі міг спокійно выдыхнути, но страх, котрый в тот момент учув, го спер од далшых екскурзій меджі людей. Зато цілы місяці ся стримовав дома – на небі, лем з часу на час очком позоровав, што ся там долов діє.

Зима ся скончіла. Минула ярь і літо, але кедь настала осінь і пришли першы морозики, Ангел не вытримав і зачав знова ходити на землю. Абы собі дакус скоротити довгий час і научіти ся дашто нове, зачав зась позоровати людей і їх животы. Без снігу то але не было так як треба. Но кедь владу над часом перебрав децембер і вшытко покryw білый сніг, Ангелик од радости засвітив, як ясна звізда. Знова настав Святый вечур, знова ся всягды розсвітили ялічкы, діти ся сміяли і співали колядки, отваряли дарункы, їли пахнячі і смачны колачі, але главно, всягды настав блаженный покій. Такой, аж сердце трепотіло. А малому Ангеликови дуплом, бо до того красного світа приспів і він, кедь посылав людем з той небесной неконечности много ласкы і порозумліня. Як ся лем порадовав, кедь люде выліпили на выгляды і двері папірєвых ангелів, котры вітали каждого, хто переходив довкола. Якбы хотіли подяковати і тым скуточным ангелам – на небі.

Перешло дакілько років, дакілько красных Ріствяных свят, коли малий Ангел тайно ся тішыв ведно з людми, доконця з нима співав і колядки, кедь стояли коло ялічкы. Так, жебы го нихто не відів, позерав до розсвічених выглядів, але уже давав позор, жебы го нихто не збачів. Не знав ся насытити людської радости і щастя. Аж доты, покы не пришли єдны Ріствяны свята, котры вшытко змінили...

Была ніч, як каждая друга. Вшитко ся біліло, а з навколишніх обшты ся на снігу розливалася тепле, золоте світло з розсвіченых выглядів. Днука в обштых святковали Рождество. Малаый Ангел, лем што тма обяла до свого наруча цілу країну, злетів з небес і пристаў на єднім з дворів, котрый був дакус од другых. Мнягко ступав босыма ногами по студеним снігу. Уж собі на тот незвычайный холод привык, властно собі го ай облюбив. Пришов к хыжці і сів собі під облак. Тото обшты – двір і хыжку – збачів уж давніше, бо оно было інакше, як другы. Двір не був такий чистый, выпрятаный, як другы, хыжа была тыж пуста, доконця і днесь – на Святый вечур у выгляді світить лем слабе світелко. Ангел попозераў днука – і што не видить! Аж му сердце замрзло... В хыжці за выглядом не є нияка припараджена ялічка, під котров бы были дарункы, не горить там ани огонь в козубі. В хыжці было сіро і холодно. Єдина свічка серед стола слабо трепотіла в тмі, коло ній на столі были у фляшці напхаты зелены конарыкы, на котрых вісіло єдно ябко. Нихто ся не сміяв, нихто не співав колядки. Коло стола сиділа стара жена з хлопчіком на колінах. Дітина грызла фалаток хліба, а жена му тихо співала. Были то худобны люде. По лицах малаго Ангелика зачали стікати слызы. Было їх так много, же му змочили цілу тварь. Ангелик лем плакаў і плакаў. Знав, же суть на світі і худобны, і смутны люде, но іщі нігда їх не відів зблизка і не знаў собі ани представити, як смутно і тяжко жыють. Ангельска душа є крегконька, зато жыє в небі, жебы ей ніч не могло ублизыти. Ангелик плакаў і плакаў... Цілы години. Зачало ся розвидняти, але він не міг перестати...

Настало рано, а з ним пришов крутый мороз. Малаый Ангелик, выслений тількым плачом не бировав уж розтягнути свої крыла, абы ся вернув до неба. Зато же був слабый, не мав ани дость сил, абы собі утримав ангельске тепло і так помалы замрз. І кедь, хто знать, ці то не было од жалю пукнуте сердечко, котре скончіло ёго живот... З неба ся дораз спустили легкы сніговы влочки, котры поступно прикрывали тіло негыбного Ангелика. Кебы го там дахто збачів, подумав бы собі, же лем спить. Довгы павучайкы закрывали солены слызы, котры єдна за другов стікали по лицах, а в руках стискаў папірэвога ангела. Як зышло сонце, малаый хлопчик выбіг з хыжы робити снігуляка. Нараз ся спер коло выгляда, під котрым до рана выріс кряк білых руж. Наскоро ся вернув до хыжы за бабов.

– Смотри, бабочко, яка красота! – Обидвое стояли і німо смотрили, што ся стало. Як міг в зимі вырасти і розцвити такий красны кряк. Ани бы ім на разум не пришло, же в ночі ся на них позераў

єден малаый небесный Ангел, котрый відячі їх худобу, гірко заплакаў і загынув. Ёго горячі слызы, котры розпустили сніг, зогріли землю і дали надій дрібному зеленому крячку передерти ся на світло боже і розцвити в повній красоті. Ангельске тепло, котре зістало в красных білых ружах, хранило їх перед морозом і вітром. Доконця і тот, хто одорвав єдну квітку, міг в своїх долонях чути приємне тепло. Ангел дав худобній жені і ей внучатку дарунок, котрый вычароваў на їх тварях радость. А што было найцінніше, нихто в часі Ріствяных свят не зістав смутный. Пізніше собі люде ламали головы над тым, як є можливе, же білый кряк не загынув. Але баба з внуком знали своє. Тямили, же то мусив быти ангел-хранитель, котрый на них не забыв і пририхтоваў ім дарунок, з котрого ся радовали цілый рік. І хоць дома не мали ялічку овішану солодкостями і фаребными світелками, не могли ся обдаровати так як другы в тот день, і їх щедровечерный стіл не був богатый, тішыли ся, бо знали, же на них дахто думать. Єдины, што знали правду, были ангелы з неба, котры вшитко віділи. Кедь збачили, же єден ангел в небі хыбить, выбрали ся глядати го. Але докы го нашли, было нескоро. Взяли ёго негыбне тіло до неба, де ся розплынуло і змінило на єдну з тых мнягоньких білых хмарок, котры через день плавають в небесній неконечности. Так міг быти Ангелик з другим ангелами, але заєдно і з людми, котры го віділи.

xxx

Мала Анька заснула, а ей мама тихо вышла. Знала, же то іщі не є кінець, котрый чула давно-давно од своїй мамы, але не хотіла, жебы ся дівчатко марно надіяло, так як ся надіяла в дітинстві она, же найде чародійный кряк. За ей дітинства ся о чудеснім кряку, котры выріс через ріствяну ніч, бісідовало іщі дашто. Все кедь прийде Святый вечур і наставне північ, ангельскы ружы світять як малы діаманты і тихо плачуть. Каждая їх слыза, котра допаде на землю, розпустить сніг і до рана з ній вырасте далшы кряк обсыпаний ангельскыма ружами. Тот кряк мать навсе припоминати малаго Ангела, котрый ся так міцно хотів зблизыти з людми і робити ім радость, же на то доплатив животом. Ці то є правда, або ніт, хто знать. Але наісто в дакотрім дворі, може десь на концю світа є кряк з ружами, котрый цвине цілый рік і нихто собі не знать высвітлити, як то є можливе.

(Маріка і Еріка Костовы: Приповідкы на добру ніч, Пряшів: Русин і Народны новинкы, 2006, ІСБН 978-80-88769-73-6, с. 11-16, ілюстрація: Еріка Костова)

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, говорця Округлого стола Русинів Словеньска

Русины выголосили рік 2020 за Рік русиньского села. Зачінають ся приготовлєвати на списованя насеління

21-го септембра 2019-го року в Пряшові проходило 29-те засідання Округлого стола Русинів Словеньска (ОСРС). Русиньска платформа ся зачінать приготовлєвати на Списованя насеління, домів і кварталів 2021. Русины суть єдинов народностнов меншынов на Словакїї, котра у вшыткых трёх переписах насеління, котры ся на нашій теріторії робили по році 1989, зазначіла наростаня.

Єдночасно собі ОСРС усвідомлює, же потенціал той меншыны є векшый, кедьже подля остатніх даных із Перепису насеління, домів і кварталів 2011 ся ку русиньскій народностній меншынї приголосило 33 482 жытелів, но ку русиньскому материньскому языку аж 55 469 жытелів.

Русиньска платформа і зато на посліднім засіданню вирішила о зряджіню Выбору про Перепис насеління, домів і кварталів 2021. Веджінём wyboru, котрый буде мати задачу реалізовати кампань, був повірений председа ОСРС **Петро Штефаяк**. Кампань хотять представителі русиньской меншыны зачати вже в слідуючім році, причім ся окреом розлічных пропагачных матеріалів і медіалных выступів рахує і з прямим ословлєванём старостів сел і приматорів міст, в котрых жыє русиньска народностна меншына.

Якраз з пропагачієв Русинів і їх регіону перед списованем є звязане і далше рішіння платформи. **ОСРС выголосив рік 2020 за Рік русиньского села**. Ініціатива бы мала обсяговати активності, котры будуть звязаны з кампанєв перед списованєм. Єдночасно є ей заміром, **жебы ся до бівшой позорности як дотеперь дістали русиньскы села як і цілый регіон, в котрім має русиньска меншына найвекше заступлїня а акцентовало ся і на по-**

требу векшой підпоры регіонального розвитку. Регіон, компактно заселений Русинами є в остатніх десятироках занедбаваний і переживає міцну волну міграції за роботом. То є з погляду ОСРС неприязна сітуація, котра окреом іншого укріпляет і асиміляцію русиньского жытельства. О далшых деталях односно Року русиньского села буде платформа інформовати концём рока.

ОСРС слїдує і політичну сітуацію остатніх днів, коли дакотры політичны субекты ословлюють і Русинів а бісїдують, же народностны меншыны бы мали мати своє заступлїня в парламентї. **Зато ОСРС апелує на політичны партії, котрым реално залежить на русиньскій народностній мешныні, як і на далшых народностных меншынах на Словакїї, жебы відкрили тему пріятя закона о народностных меншынах і зміны волебной сістемы, котра бы уможнила народностным меншынам волити встановлену кїлькість своїх депутатів Народной рады Словацькой републіки на окремых кандїдачных (народностных) списках.**

Платформа припоминає, же закон о народностных меншынах Словацька републіка не має і дотеперь ся нігда не нашла політична воля рішити тот вопрос, і кедь ту вже были пропозиції законів з ділні мадярьской і русиньской меншыны.

На суботняйшій засіданню брали участь і представителі русиньских організацій, котры затля не суть членами ОСРС. Новым рядным членом платформи є од остатнєго засідання молодежна організація **молоды.Русины**.

Веце інфо: www.okruhly-stol.sk

• 3 29. засідання Округлого стола Русинів Словеньска.

Фотка М. Пілін

Засідання Світової Ради Русинів в Хорвації

28. вересня/серпня 2019 р. в місті Вінковці в Хорвації проходило засідання Світової Ради Русинів в новому складі – wybranym на XV Світовим Конгресі Русинів в Любоньянських Купелях.

В стріччю в Вінковцях взяли участь члени Світової Ради Русинів з Мадяр, Хорвації, Сербії, Румунії, України і Польщі. Засідання, котре вів заступник голови **др Штефан Лявинец**, задало порядок дня.

На початку Штефан Лявинец привітав гостей засідання – **Олену Папуґу**, народницю до парламенту Сербії, ведучого ревізійної комісії **Івана Петрецького** та **Богдана Гамбала** – ведучого Стіваришню «Руска Бурса» в Горлицях.

В першому пункті засідання поєднали члени ради згадували на XV Світовий Конгрес Русинів, котрий проходив од 4. аж до 7. липця/юлія 2019 р. в Любоньянських Купелях. Виступаючи згадували на добрі придумане місце конгресу, добру організацію і багатий культурний програм, які забезпечили організатори, то є Русинська Оброда на Словачії і САРО. Виступи передавали подякування для заступника РОС – **Мартіна Караша**.

Зато што засідання ради зшло ся з маніфестаційом прирхтуваном з нагоди 170. річниці основаня першої русиньської школи з Хорвації, так про тото подію оповідав **Мійомир Шайтош**, заступник Дружства «Руснак». Як повіл, перша школа была одкрита в Петровцях в 1849 р., як парохіяльна, грекокатолицька, де вчили ся діти оселених парунадцет років перше русиньських родин. Учителем был парох, який вчил релігії і русиньського языка. До першої класи было товды записаних 50 діти. Нона парохіяльна школа функціонувала до кінця I світової війни.

На засіданню Світової Ради Русинів не был присутній член за Словачію, зато рада рішила вислати писемне подякування за зорганізуваня XV Світового Конгресу Русинів в Любоньянських Купелях для Русиньської Оброди на Словачії і Словацької Асоціації Русиньських Організацій.

Георгій Фірцак з Румунії дал пропозицію створити комісію, котра тримала бы стандарди діянь ради – бо «такі стандарди можуть забезпечити місце Русинів в Європі і респекту-

вання руснацьких прав». Одкликал ся при тым до недавньої стріччю неких русиньських груп з Чех з президентом Чеської Республіки Мілошем Земаном, а при тым критикувал спосіб і самі жадання русиньського середовища. Як признав, свої інформації про стрічку з президентом Земаном брав виключно з українських медіа.

Далі дискусія пішла в напрямі прийняття принципів запрошаних членськими організаціями гостей конгресу. Ті принципи мали бы быти прийняті на плануваному засіданню Світової Ради Русинів в Румунії в марці 2020 р. Член ради з України повіл, што в українській делегації пришли делегати з вельох організацій. Далі і він згадав на остатні стріччю русиньських представників з президентами Чеської Республіки і Словачії. Дистансувал ся тіж од становища неких організацій на Україні про підпорі тзв. «мовного закону» прийнятого бывшими українськими властями.

Член ради за Сербію рухав проблем прийняття як членів Світового Конгресу Русинів делегацій русиньських організацій з Росії і Молдавії. **Дюра Папуґа** повіл, што обі держави признають Русинів і треба бы з ними співпрацювати, пак оповідав про старання, які мали бы довести до поставління в Новым Саді, в Войводині, пам'ятника Александра Духновича. Полеміку до становища выголосил **Георгій Фірцак**. Повіл, же вельо демонстрацій зо сторони підкарпатських Русинів єст де факто демонструваньом против ним, а сут они організувані проросійськими кругами.

Андрій Копча з Польщі заповів, што слідуючий конгрес буде організуваний Стіваришньом Лемків, а місце і дата конгресу будут прийняті до 30. січня/януара 2020 р.

Як гість ради выступила народниця Олена Папуґа і презентувала політичну ситуацію, яка виникла в совіті Русинів в Сербії, та обернула увагу, же сама Світова Рада Русинів мала бы вислати писмо войводинським властям з проханням, найбы они вець підтримували русиньські акції і події.

Гіст рады Богдан Гамбаль просил, жебы рада обернула ся до польских власти з прошыньом дотримувати єднозначны записы обовязуючого в Польській Республіці закону про національны і етнічны меншыны.

На конець предсідатель Штефан Лявинец презентувал проекты писм, якы тыкают ситуації Русинів, адресованых до Европейской Комісії Прав Чловека і до підкомісії до справ східной спілраци та кореспонденцію, яка пришла од

Верховного Комісаря до Справ Национальных Меншын – Ламберто Занера.

В остатнім пункті были дискутуваны можливы будучы контакты зо стороны Світової Рады Русинів з адміністраційом нового президента України.

(Публікуєме в оригіналі – лемківскім варіанті русиньского языка.)

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, ПгД., Пряшівска універзіта в Пряшові, Центер языків і культур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і культуры (Словакія)

ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н. – продуктівный сімдесятник

Того року сі нелем словацька і чеська верейность бывшой ЧСФР припоминають 30 років од нїжной револуції, але 17-ый новембер 1989 став ся визначнов датов і про Русинів. Ревіталізачный процес Русинів по Новембрї 1989, історіками означованый як третє народне возроджіня, отворив наново недорішены вопросы з минулости, а то передущыткым ідеологічний вопрос, з котрым суть тісно звязаны вопросы ідентіты і языка Русинів. На них попробовали дати якнайкомпетентнішу одповідь языкознателі і історіци занимаючі ся народностнов меншынов Русинів як на Словакії, так і в цілім карпатськім ареалі, котрый Русины заселяють в рамках розлічных держав. Єдным з таких історіків є і **ПгДр. Станіслав Конєчні, к. н.**, котрый ся історієв Русинів і їх розвитком займає уж веце як три десяткы років. 6. децембра 2019 ославив округлый юбілей – 70 років. І так ся децембровый семінар карпаторусинітики, організований Інштїтутом русиньского языка і культуры ПУ став добров нагодов на то, жебы сьме поздравили нашого юбіланта, поспоминали на зачаткы нашой сполупрацы і припомянули сі дакотры моменты із початків народно-возродного процесу Русинів на Словакії посередництвом слїдуючого інтервю (публікованого перед десять роками – з нагоды 60 народенин Др. Конєчного), котре має і днесь што повісти главні молодій генерації.

• **Словенська академія наук (САН) є найкомпетентніша і найрепрезентатівніша інштїтуція в рамках Словакії, а вы сьте ей довгорочным працюющим. Наісто і тот факт давать Вашым роботам пунц істой важности, престижности, а самособов, і вірогодности. Якы были Ваши зачаткы в тій інштїтуції? Одколи сьте ся зачали займаті проблематіков Русинів компактно жыючіх на северовыходї Словакії і їх розвитком?**

– В Сполоченськонаучнім інштїтутї САН в Кошіцях роблю од 1. марца 1985, то значіть уж 25 років. К выскуму русиньской меншыны єм ся дістав нагодно. Інштїтут ся тогды займав двома округами проблемів, котры ся тогдышнім політичным і штатным орґанам віділи быти важны, главно з погляду будучого розвитку. Были то народностны меншыны, а другим округом інтересу была молодеж з аспекти єй годнотовой орьєнтації. Як історік єм був заряджений до тіму про етнічны меншыны, хоць в першых місяцях єм ся пріорітно займав повнінем

уставной задачі, котра ся дотыкала розвитку чезрезгранічной сполупрацы меджі выходнов Словакієв і сусідніма регіонами Польска, Мадярска і тогдышнёго СССР. Наш тім ся в рамках штатного плану основного выскуму займав вопросами розвитку мадярской і української народности. Ромска і німецька меншына ся стали сучастєв планів одділіня аж в наслїдуючіх роках. По мадярськы єм не знав, зато моєв задачов было робити выкум української народностной меншыны на Словакії в періоді соціалізму, то значіть по році 1948. Якраз чез выслїдкы выскуму невыразной народной ідентіфікації української меншыны на Словакії єм ся дістав к проблематіці Русинів, хоць офіціално Русины в тім часї не естовали. Русиньску ідентіту части жытельства северовыходных окресів Словакії єм назначовав уж в першых розсяглішых штудіях, котры вышли в зборниках в Кошіцях і в Опаві в році 1989.

• **Визнати ся в помірно комплікованім розвитку народностной меншыны, котра нїгда в ми-**

нулости не мала властну політичну формацію, з помочов котрой бы був ей розвиток простіший, наісто не было легке. Властно, в періоді соціалізму то была про Вас нештандартна сітуація, бо каждая далша меншына жыюча в тогдышнім Чеськословенську мала свою „матерьску державу“, ку котрій інкліновала, котра бы была ей підпоров кедь уж не матеріалнов, та холем моралнов. Може і зато тогдышній режим вирішив долю Русинів так, же і їм „приділив“ матерьску державу – Українську ССР. Парадоксно, Русины (або холем векшына з них) ся з таков підпоров не стотожнили. З того погляду было дость компліковане інтерпретовати їх розвиток якраз в періоді соціалізму. Не завіділи сьте вашим колегам, котры мали „на старости“ може менше компліковану народность – Булгарів, Мадярів...?

– Екзістенція матерьского штату мать істый вплив на статус народностной меншыны за ёго границями, він але не є вирішалный а тыж не все платить, же тот вплив є позітивный. Історія і сучасность то єднозначно доказують. Омного векше значіня мать позиція офіціальных структур к даній меншынї, характер політичного режиму, розуміня етніцты в сполочности, затоже они становлюють конкретный тіп меншыновой політики. Тот може быти лібералный, штандартный, але і рештрікчний, асімілачный, доконця може мати аж ґеноцидний характер.

Аналізувати і інтерпретовати розвиток Русинів за соціалізму в Чеськословенську ся не дало, бо Русины ся будь голосили за Словаків, або зачали акцептовати формално українську народность. Мож было слїдовати статус і розвиток української міноріты. Стачіло лем не закрывати факты о українських школах, о народній свідомости, о культурных інституціях або о взнику і розвитку КСУТ-у і заєдно поспробувати їх логічным способом высвітлити. Покры іде о выскум етнічных меншын, бадатель сі не мать барз з чого выберати, затоже каждая з них ся розвивать роздїлно, мать шпеціфічны проблемы у своїм розвитку, о котрых сі справила думать, же суть найкомплікованішы. Каждая міноріта мала в минулости, а мать і в сучасности, даякы тяжкости і травмы, інакше бы не было што скумати і аналізувати, хоць тоты тяжкости суть дость роздїлны. У мадярской меншыны, наприклад, домінує ей політичний розмір, у Ромів соціалный, у Русинів і Українців ідеологічний, у Жыдів набоженський, у Німців зась домінує історічний аспект.

• **Ваш професіональний живот є тісно звязаний з Русинами. Може є то кус сімболічне, же при Вашім животнім юбілею – 60 років, котрый бы мож было характеризовати як верьх Вашой карьєры, вышла довгорочна робота над проблематіков Русинів – єдного із старых славянських народів Европы у книжній подобі. Монографію *Капітолы з історії Русинів на Словенську* – од найстар-**

ших часів аж по рік 1989. Попробуйте в короткости представити тоту публікацію (на основі котрой в році 2015 вышов високошкольський учебник *Náčrt dejín karpatských Rusínov* – позн. авт.).

– Є правда, же свою путь історіка ем тужыв закончіти монографієв, котра бы была научнов сінтезов історії Русинів на Словакії. Жывотный юбілей, котрый сьте спомянули, ня якось несподївав. Пришов барз скоро. Така робота собі выжадує проштудовати стовкы історічных публікацій і штудій. Потім бодай лем алтернатівно одповісти на множество доднесь отвореных вопросов і до року 1945 в повній мірі до выскумного простору загорнути і бывшы підкарпатьскы жупы, котры суть днесь сучастєв України. Такы задачі є прото барз тяжко одповідно сповнити попри повнім робочім затыжіню в Академії, а в послідніх роках і при повніню педагогічных повинностей. Видить ся мі, же тот план буде мочі быти зреалізований докладно досправды аж у пензії.

В сучасности зато выходить лем научно-популярна верзія планованой сінтезы, котра презентує скорше лем нарис історії Русинів од найстарых часів по новемброву революцію 1989. Публікація має 19 частей, хоць найвеце простору ем дав періоду 20. стороча. Намагав ем ся зарядити розвиток русиньского етніка до даного історічного простору, абы не доходило к скреслєваню реаліты. Не захожду до подробностей, але притім ем історію Русинів не хотїв зьєднудушити.

• **По акредітації бакаларьского штудійного програму русиньський язык і література (2005 – позн. авт.) vznikла попершыраз в новодобій історії Ру-**

синів можливість презентувати їх історію перед студентами в нескресленій подобі. Тоты інформації передаєте студентам якраз Ви. Было бы интересно знать, яку форму сьте сі зволили – ці порівняння з тзв. передреволюційних варіантів (проблематика термінології Русин, Українець, але і висвітлення допаду такой термінології у ширшій контексті, респ. тенденції сполучення тых народностей через назву „Русин-Українець“), або сьте выбрали даякий інакший способ інтерпретації? Як на Вашы лекції реагують студенти?

– Можность выкладати і штудувати історію Русинів, і хоць скоріше в інформативнім розсягу, є барз важный момент, а то як про актерів, так і про конзументів історичных дисциплін в рамках того штудійного програму. Одборной і научной літературы, хоць ей значна часть vznikла в минулости, є релативно дость. Історичны факты ся не змінили, треба їх лем збавити будьякой ідеології і называти річі правыма менами. Зато не можеме бісідувати о Українцях на Словакії перед vznikом Чеськословенська, ані о Русинах в періоді Руськой марки, так як не можеме бісідувати о Словаках в періоді Самовой або Великоморавской імперії. Терміны мають одбивати реаліту, не актуалны ідеологічны концепції. Припад Русинів і Українців по обидвох боках Карпат є комплікованіший тым, же они мають єднаке – выходославянське походжіня, з'єднують їх выходне хрістіанство, близкий язык як і дакотры культурны сегменты, хоць наслідком історичных причін не сплинули в єден етнічний цілок. Ситуацію іщі комплікує факт, же самотна назва Русин мать тыж свою історію. В другій половині 19. стороча ся тот термін хосновав у Галічі і Буковині на означіня праві той части народовців, котры одмітовали русофільску орьєнтацію і были прихыленцями української народной ідентиты.

Поки іде о выклад історії Русинів студентам, термінологію сі выяснюєме такой на зачатку – в рамках першой лекції. Штудентам бы мало быти ясне, коли може быти бісіда лем о *Русинах*, коли треба вжыти термін *Українець*, а коли треба споминати *Русинів і Українців*. Тыж бы мали розуміти, же назва „Русины-Українці“ є політичний термін, а термін „Русины/Українці“ зась научна коншструкция. Кедь уж бісідуюме о штудентах, видить ся мі, же історія Русинів їх заінтересовала, хоць ані в тім одношіню собі не мож робити великы ілузії.

• О Вас знаме, же сьте необычайно прецізний, але і продуктивний автор научных публікацій. Якы суть далшы планы у Вашім професіоналізм заміряню?

– В области етноісторії, главно поки ся дотыкають сучасности, є прісность і коректность выядріваня неминучим условієм. Нераз ся стало, же єм над єдним словом або словным сполучієм думав і дакілько минут, може веце як поет, котрый складать віршы.

Етнічна ідентита є барз чутливе діло, з котрым не мож нарабляти любовольно. Народностна принадлежность є ділом чести і внуторного пересвідчіння каждого чоловіка, на котру мать право і котру му не може ніхто – ані політиці, ані учены силувати.

Што ся тыкають моїх планів, о тых перспективных єм уж дашто прозрадив. Чекають ня але задачі, котры не знесуть одкладованя. Не мам спрацовану а ані опубліковану векшыну вислідків архівного выскуму, котрый єм зреалізовав на Словакії, в Празі, на Україні і в Польску і котры ся односять к історії Русинів і Українців в карпатській просторі в 20. сторочу. Ведно з ПаедДр. М. Гайдошом, к. н., і Мрр. А. Мушинком, ПгД., сьме в рамках грантовых проєктів позберили много копій архівных документів, котры треба ушорити і публікувати. Жаль, часто хыбить час, а скоро все – фінанції. Правда, і дале бы єм хотів брати участь на педагогічнім, експертнізм і популярнізм процесі.

Нашому юбілантови жычіме, жебы ся му планы подарило зреалізувати, а к тому міцне здравя, много сил і оптимізму в єго професіоналізм, але і особнім жывоті.

(Текст доповнила і управила авторка статії.
Фотка: А. З.)

• Станіслав Конечні: Нарис історії карпатських Русинів, Высокошкольський учебник (Пряшів: Пряшівська універзіта – Інститут русинського языка і културы, 2015, 226 стор., ISBN 978-80-555-1297-6.)

• Перший плакат Енді Варгола на Словачії, одночасно плакат-позвання на першу виставку матеріалів, артефактів і документів о Енді Варголови як кралеви поп-арту, походження якого є з русинського села Микова. Вистава була отворена 16. новембра 1989, значить день перед ніжнов революції, може, як сигнал зачатку новых часів. Виставка была отворена в Малій галерії Клубу вытварных умелців при Основній умелецькій школі в Меджілабірцях і мож ю было як раріту попозерати до 16. децембра 1989.

Проф. Др. Павел Роберт МАГОЧІЙ, Торонтська універзіта, Канада

Уменя і походжіня Енді Варгола

(Одборна діскусія, Український музей, Нью Йорк, 15. фебруара 2019.)

Од організаторів той одборной діскусії ем дістав задачу высвітлити походжіня Енді Варгола. З той причіны курто спомяну три темы: 1. **Културна апропріація (присвоєвання културы)**, 2. **Народна ідентічність, і** – 3. **Родина Варголовых**. Но іщі перед тым, як ся до тых вопросів пушу, рад бы ем в рамках уменя і народной ідентічности обернув позорность на дакілько річей.

В одношіню к візуалному уменю думам собі, же векшына умелців ся не займають своєв етнічнов ці народнов ідентічностєв. Може ся задумають над тым, яку мають як креатівны умелці задачу, но в общім ся не займають своєв ідентічностєв, котру, думам, дефінує і язык, котрым говорять, ці країна, де ся народили.

Єствуют, самособов, вынятки – умелці 19.

стороча сі нароком wybierали історічны події, часто іншпированы глубокым патріотизмом і снажінєм служыти свому народу. Кедь мам спомянути холем дакілько таких умелців, так ту належать Поляк Ян Мацейко, Чех Алфонс Муха, Мадяры Віктор Мадарас і Берталан Секелі.

Покры фігуралне уменя може быти заміряне на зображованя патріотічных обектів, абстрактне уменя уж своєв основов вылучує фактор походжіня ці народности. Хоць був Енді Варгол фігуралным умелцєм, ёго творчость ниякым замірным способом не одбивала ёго походжіня, ани ся не дасть описати, як дашто, што бы было службов (будь-якому) народу. Може праві зато організаторы той діскусії мудро рішыли залучіти до ей назвы Варголове походжіня, а не ёго приналежность к дакотрій етнічній групі.

А кедь была назва діскусії думана як вопрос, думам, же одповідь на нёго є простый: Енді Варгол мав америцьку „народну“ приналежность і був карпаторусиньского походжіня.

Самособов, є правда, же аж донедавна векшына людей о карпатських Русинах ани не чула, як не чула і о інших народах без державы, ці уж о Кашубах, Ладинцях, Фрізах ці Саамах, кедь бы ем мав выраховати ходем дакілько з многих прикладів у самій Европі. Зато, же смерть Варгола в році 1987 выкликала заправу біографічных робот, векшына авторів потребовала ёго походжіня даяк означіти. Здало ся, же назва „Америчан“ не была достаточна. Чом не Чехословак (термін, котрым ся сам Варгол дакількораз означів, котрый але в етнічнім контексті ніч не значіть), ці Поляк, Словак, або Українець? Вшиты тоти етнонімы были веце ці менше знамы. Термін карпатський Русин але наісто не був знамый, доконця ани у своїй англійській подобі „Ruthenian“.

Теперь ся уж можеме пустити до трёх тем, котры ем спомянув на зачатку. Першов із них є культурна апропріація. Зато, же тота діскусія проходить в Українськیم музею, не дасть мі не спомянути вшитых тых славных „російських“ умелців зо зачатку 20. стороча, якими были абстрактный маляр Казімієрз Малевіч і скульптор Александер Архіпенко, ці „російський“ писатель зо зачатку 19. стороча Николай Гоголь. І їх походжіня, подобно як в припадї Варгола, было часто скреслене авторами, котры їх без роздумованя зарядили до країны (Російска імперія), в котрій ся народили і творили. Безспорно але были українського походжіня (респ. в припадї Малевіча ішло о чоловіка польского походжіня, котрый ся народив на Україні). Зато є на місці сочувствіє з Українцями, котры обвинюють векшыну історіків уменя, кураторів выставок і вообще медії з культурной апропріації, респ. повіджено іншима словами, же з Українців роблять Росіянів.

Жертва, в тім припадї Українці, ся але за інших умовій легко може стати переступником. Доконця і такий софістикований академік з шыроким розглядом, яким є професор Александер Мотил, што веде днешню діскусію, увів у своїй статі, котра вышла в одборнім часописі Гарвардської універзіты, же і кедь не мож Енді Варгола означіти за Українця, напрек тому є якбыто частёв української культуры. Не був Українцем, але є інтегралнов частёв українсь-

ской культуры? Охаблю на інших, жебы встановили, який є меджі термінами розділ, кедь там розділ наісто є.

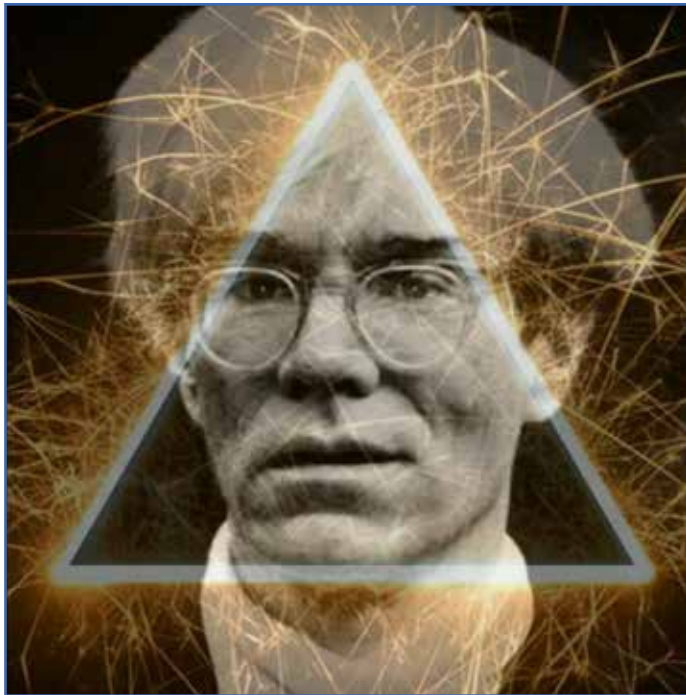
Подобно як Росіяне, ай Українці – перед тым, а главно по тім, што здобыли свій властный незалежный штат – ся самы дакількораз скоро стали культурными імперіалістами. Як інакше мож назвати „право“ українських патріотів на Україні і за граніцями¹ на Варголове походжіня? Варголове походжіня? А чом є часть Варголовой умелецькой творчости выставлена в Українськیم музею в Нью Йорку? Є то зато, же Варгол є знамый америцький умелець, або є причінов якесь зданливе українське споїня! А ці вообщє мож обрусити граны двох аспектів выслову професора Мотила о тім, же Варгол, і без того, жебы був Українцем, „належить ходем часточно до української культуры“?²

Покры приступимє к бісіді о тій чудесній формулації, попозерайме ходем курто на сполоченьско-культурне оточіня Варголовой родины. Є общо знаме, же Енді Варгол був Америчаном, котрый ся народив у Піттсбургу.³

Обидвое ёго родічі але походили зо села Микова, што ся находит на теріторії, котра перед 1. світовов войнов належала Угорьску, по ній припала Чехословакії а в сучасности є на Словакії.

Як потім мож повісти, же Енді Варгол є частёв української культуры? Кедь тото не є приклад культурной апропріації найгрубшого зерна, не знам, што інше бы то могло быти. Окрем того, же ся родічі Енді Варгола народили в селі, жытелі котрого были в розлічных періодах жытелями Угорьска, Чехословакії і Словакії (ніколи але не України), родина Варголовых ани не говорила по мадярьскы, чеськы, ці словацькы, але по русиньскы. Тоти факты українськы одборници векшынов обходять на основі аргументів, котры служать на їх властный хосен і во вірі, же русинський язык не ествує. Про них є русинський язык діалектом українського языка, што значіть, же поужывателі того діалекту суть тыж Українцями.

Діло неузнаваня карпатських Русинів як самостатного народа є частёв довгой традиції многих народів, котры мають свій властный штат, но негують екзістенцію дакотрах самостатных етнолігвістичных груп і твердять, же тоти группы належать ку ним. І так у 19. сторочу Луксембургчане з погляду німецького жытельства не были самостатнов народностёв

а луксембурзький язык самостатным языком, але діалектом німецького языка. У 20. сторочу сьме были свідками того, же Булгары не узнали самостатну народность Македонців і в 21. сторочу Поляци не узнали ествовања Сілезіанів. А могли бы сьме продовжовати.

Але вернийме ся ку родині Варголовых. Што ся тыкать родострому, наша колегыня, професорка Елейн Русинко зробила переворотне подробне архівне баданя, котре доказало, же векшына предків Енді Варгола з обох боків (з боку отця і матери) была карпаторусиньского походжіня і визнавали грекокатолицьку віру выходного (візантійского) обряду.⁴ Найважніший був але сполоченьско-культурный аспект, в котрім Варголівска родина (ведно з Ендієм) жыла і діяла. Члены родини не належали ку містній українській комуніті в Піттсбургу і не ходили до храму грекокатолицької церкви выходного обряду. Члены родини Ендія не брали сі за манжелів Американів українського походжіня. Чом не мали ніч сполочне з українсько-американськым комунітом? Бо ся не чули быти – а то значить ани не были – Українцями.

Ендія похрестила Візантійска рутенська католицька церьков выходного обряду, ку тому віросповіданю ся голосила ціла ёго родина. Єден із сыновців – на імпульз самого Ендія – учів ся у Візантійській грекокатолицькій семінарії. Двоми старшы братове Ендія і далшы членове родини за манжелкы ці манжелів сі взяли Американів словацького ці карпаторусиньского походжіня. Енді регуларно навщівлєвав католицькы

храмы, конктретно Візантійску рутенську католицьку церьков (Byzantine Ruthenian Catholic Church) на Second Avenue a 15th Street v New York City, спочатку зо своєв матірєв (котра з ним жыла). Ани він, ани ёго матери николи не зашли до жадной з близких українських грекокатолицьких церьквей, ани не мали жадны контакты з грекокатолицькыма українськыма Американями, што жыли в Manhattan's Lower East Side (часть Нью Йорку – позн.: перекладателькы).

Кедь академіци і живописці чують потребу говорити о родостромі Енді Варгола і радо бы го споїли зо своєв властнов державов, дало бы ся повісти (як мам поужыти Мотилу формулацію), же Енді є мінімално часточно частєв культуры Словакії, але наісто не культуры України. Реалностєв наперек тому зістає, же Варголовы роднов країнов были Споєны штаты америкькы, респ. же быв америкькой „народности“. А кедьже вшыткы Американе здавидкы походять, то значить „здавидкы“ – або „зникады“, як любив говорити Енді – є в ёго припадї історічна Карпатська Русь в сердцю Европы. У Енді Варгола не є потребна нияка культурна апропріація, ці уж з боку Словаків або Українців, **бо безспорно іде о америкького умельця карпаторусиньского походжіня.**

ПОЗНАЧКЫ

¹ Про веце інформацій о тім, як собі Українці і далшы групы „присвоїли“ Енді Варгола, попозерай: Elaine Rusinko, „We Are All Warhol's Children": Andy and the Rusyns, Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, No. 2204 (Pittsburgh: University of Pittsburgh, 2012), с. 9–14.

² Alexander J. Motyl, „Was Andy Warhol Ukrainian?“, *Harvard Ukrainian Studies*, XXXII-XXXIII [2011-2014], 2. část (Cambridge, Mass., 2015), с. 554. Мотил у єднім із своїх романів *Who Killed Andrei Warhol?* (Santa Ana, Calif., 2007) выхавив вшыткы дрібны розділы і описав Ендія як „сына українського робітника“ (с.75) а ёго матір як „у своїх чертах таку Українку, яку сі лем чоловік знать представити“ (с. 77). У своїй задачі романописця мож Мотилу такє высловлєня одпустити і прияти то як поетичне высловлєня, но і наперек тому є то екземплярный приклад культурной апропріації.

³ Місце народжіня Енді Варгола было встановлене аж в посліднім десятирочу ёго жывота якраз зато, же Енді собі часто выдумовав і презентовав розлічны даты (при розлічных нагодах меджі роками 1927 аж 1931) і міста (Філадельфія, Клівленд, Ньюпорт, Род Айленд) свого народжіня. [Paul Robert Magocsi], „Andy Warhol“, *Carpatho-Rusyn American*, III, 2 (Fairview, N. J., 1980), с. 2.

⁴ Elaine Rusinko, „Andy Warhol's Ancestry: Facts, Myths, and Mysteries“, January 7, 2019, <http://warholstars.org>

Музей Варгола має дістати дизайн і функціоналіту 21-го стороча

Значну зміну характеру будовы Музея модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях має принести велика реконструкція, котра бы мала быти реалізована і вдяка фінанчній помочі од влады Словацькой републіки.

Дизайн і функціоналіта 21-го стороча

Конштрукчну, респонзивну фасаду бы мав мати музей Варгола по своїй реконструкції, што бы до музея мало внести дизайн і функціоналіту 21-го стороча і таксамо розшырїня експозицій на стріху. Про агентуру TASR то потвердив **Мартін Цубяк**, директор Музея модерного уменя Енді Варгола.

„Ціла реконструкція є збудована на єдноти меджі інтерьером і екстерьером і значнім модернізованню і заaktuалізованню музея про 21-ше стороча з тым, жебы навщівник міг робити з розлічнов урвнєв скушености при навщіві музея і жебы то не было лем о позеранню образів,“ повів Цубяк.

Тому має помочі респонзивна фасада, котру директор музея прирівнав ку паріжському Центру Помпиду.

Респонзивна фасада є конштрукція, до котрой, як пояснив про агентуру Цубяк, можуть ся дати розлічны боксы, котры служать на воркшопы, або як простор, де ся будуть дати посмотрити мултімедіалны файлы ці відеа. Меджі старов і новов фасадов буде часть, кады ся буде дати ходити і люде будуть „як кебы частєв будовы,“ інформовав. Конштрукція єдночасно уможнить то, же стріха ся буде мочі хосновати як оддыхова зона.

Конштрукція будовы рахує наприклад з LED екранами ці ілуміначным освітлїнєм. Цїлєм є доповнити музей о мултімедіалны засягы і так го значно затрактівнити.

На умелецький твір підуть міліони

Цубяк говорить, же главным заміром реконструкції музея, котрый був отворений у 1991-ім році як першы Варголів музей на світі, є зробити з будовы умелецький твір,

котрый буде збудований на мултімедіалности, яка была характерістична про краля поп-арту.

Веджіня інституції очекує, же актрактивіта ся тым може підняти так, же навщівници музея, котры векшынов ходять зо загранича, будуть хотіти зістати в Меджілабірцях довше, як реално зіставають теперь.

Проектову документацію ку реконструкції зробив музей на основі приобіцяня словацькой влады дати на ню грошы. Тото приобіцяня пришло од словацькой влады почас выїздового засідання до Меджілаборець, котре проходило в апрілю 2019.

На выїздовім засіданню влады Словацькой републіки 23. октобра 2019 у Кежмарку ся уж дефінітивно схвалили грошы про Музей модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях. 7,1 міліона євр є сума, за котру ся Варголів музей перебудує. У владнім матеріалі было підкреслено, же є то єдиний музей Варгола в Європі і єден з двох єствуючих на світі.

Фінанції ся будуть давати поступно. В музею будуть новы оддыховы і інтерактивны зони, літній амфітеатер на стрісі будовы, але і ательєры. Перебудованя забезпачить до будучности можности організованя розлічный подій, будуть ся мочі робити і презентації уменя в екстерьері на терасі, котра буде на стрісі, на фасаді будовы і на новім намістю перед будовов.

Першы два міліони прийдуть до 31-го януара 2020-го року, до 31-го януара 2021-го року бы музей мав дістати далшы штири міліони, звышок – 1,1 міліона євр, бы мав прийти до 31-го януара 2022-го року.

Музей модерного уменя Енді Варгола є од 2002-го року інституційев, котрой зряджователєм є Пряшівський самосправный край.

• Сучасный челный погляд на Музей современного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях. Фотка: А. З.

Доц. ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Пряшівська універзіта в Пряшові, Центр языків і култур народностных меншын, Інштїтут русиньского языка і културы (Словакія)

Аплікація русиньского языка в урядній сфері на Словакії

Языковы права народностных меншын суть оснований про захованя і розвой їх ідентичности. Про каждую народностну меншыну є важне, жебы ей материньский язык досяг такого статусу, на який має право і який му гарантує домашня легіслатива і меджінародны договоры, якими ся регулюють народностны і языковы права меншын.

В послїдніх роках на Словакії евідуєме, же аплікація языковых прав народностных меншын ся поступно зліпшує. О тій темі ся нелем ведуть діскусії, але штат через Уряд уповномоченого влады СР про народностны меншыны Уряду влады СР зачінає цілено реалізовати конкретны практичны крокы, жебы ся сітуація довгodobой стагнації (дакотрых) мінорітних языків, главно в урядній сфері, змінила. І хоць многы штатны уряды в регіонах, в яких жыють народностны меншыны у законом становленій кількості, тов темов ся ініціативно не займають, або ани о тім не знають, бо нихто їх ани к тому не вызыває і не выжадує

практичне аплікованя языковых прав в урядній сфері, на основі прийатых законів жытелі СР мають право і в урядній комунікації зо штатныма урядами, містнов самосправов і теріторіалнов самосправов вживати в устній і писомній формі свій материньский язык.

Правила вживаня языків народностных меншын в писомній формі в уряднім контактї регулює Закон ч. 184/1999 З. з. о вживаню языків народностных меншын у формулаціях пізнішых приписів.¹ Подля § 2 того закона языки народностных меншын в писомнім уряднім контактї ся можуть вживати тогды, кеь жытелі, яки нале-

жать к народностным меншынам і маюць місце стабільного бивання в данім селі/місті, творять на основі двох за собов наслідуючих списовань жытельства в селі/місті найменше 15% жытельства, маюць право там вживати в уряднім контакті язык меншыны. На основі того на Словакії в писомнім уряднім контакті мож хосновати мадярьскый, русиньскый, ромскый, український і німецькый язык, а то в селах зафіксованых в наряджіню влады СР ч. 221/1999 З. з.² Доведна іде о 656 сел/міст з мінорітним жытельством, причім аплікація русиньского языка в уряднім контакті ся в сучасности дотыкать 68 сел з русиньскым жытельством у 7 окресах на северовыході Словакії: Бардеєв, Гуменне, Меджілабірці, Свідник, Снина, Стара Любовня і Стропків. Свій материньскый язык жытелі СР маюць право вживати в комунікації з органом містной штатной справы, органом теріторіальной самосправы і теріторіальнов самосправов створенов юридичнов особов. Урядам у селах/містах зафіксованых у тім наряджіню жытелі СР маюць право в своїм материньскім языку предкладати розлічны писомны листины - жадости, доказы, пропозиції і под., і на них дістати одповідь в тім языку, в якім ся обернули на даный уряд.

Є позітивне, же міра аплікації языковых прав про народностны меншыны на Словакії ся підвищує. Зарівно але процес їх аплікації на конкретных урядах отварять і новы, а не малы, проблеми, на рішання яких уряды в данім моменті не суть достаточны приготовлены. Зато Уряд уповномоченого влады СР про народностны меншыны і ёго шеф Ласло Буковский довшыи час ся снажить глядати оптімалны рішіня на аплікацію языковых прав народностных меншын. Як найбільшы проблемы уводять: абсенцію єднотной одборной термінології в мінорітных языках, абсенцію двойязычных формуларів і недостаточну кількість урядників компетентных вести урядну комунікацію в мінорітных языках.³ Без огляду на уведжены проблемы, ёго дотеперішні ініціативы принесли свої першы конкретны резултаты, які мож відіти ці в перекладах легіслативных документів, урядных формуларів про уряды штатной справы, містной і теріторіальной самосправы, а на основі того в розвою будованя одборной термінології і насліднім школіню урядників з конкретных одборів окресных урядів посередництвом курзів у мінорітных языках. Проект, в рамках якого ся першы такы курзы реалізують про мадярьску і русиньску народностну меншыну, має назву *Розвой мадярьско-словацькой і русиньско-словацькой білінгвалной компетенції з*

адміністративных жанрів. Першы курзы в мадярьскім языку ся зачали вести од конца мая того року і продовжують доднесь. В русиньскім языку ся курзы зачали реалізовати 24. – 25. октября 2019, продовжовали 30. – 31. октября 2019, а їх друга часть ся одбыла 28. – 29. новембра і 2. – 3. децембра 2019. Участниками курзів в русиньскім языку в першій етапі проекту суть лем робітници Окресного уряду в Меджілабірцях із штирех одборів: організачного, катастрального, крізового манажменту і енваіроментального.⁴

Зачаткы розвоя языковых компетенцій штатных урядників у мінорітных языках на Словакії ся датують до року 2018, коли на основі ініціативы уповномоченого влады про народностны меншыны была до Выглашкы Уряду влады СР ч. 126/2017, котров ся становлюють деталі о підвишованю освіти штатных урядників, зафіксована і можность розвоя компетенцій в языках народностных меншын.⁵ Наслідно уповномочений ініціював дакілько робочих дискусій з Міністерством ввнтра СР, Факултов середнёевропских штудій Універзіты Конштантіна Філозофа в Нітрі і Інштїтутом русиньского языка і културы Пряшівской універзіты в Пряшові з цілём найти оптімалны можности на реалізацію того проекту. На основі заключінь із уведжених дискусій ся од мая 2019 зачали реалізовати курзы з мадярьского языка про 59 робітників окресных урядів у Шалі, Галанті, Сенцю, Новых Замках, Комарні, Дунайській Стреді, Рімавській Соботі і Рожняві, а наслідно з русиньского языка про 8 робітників Окресного уряду в Меджілабірцях. Курзы в розсягу 40 годин суть заміряны на комунікацію і реторіку в мінорітнім языку, білінгвалну урядну корешпонденцію, правопис і методіку перекладу. З русиньского языка курзы в Меджілабірцях вели робітници Інштїтуту русиньского языка і културы Пряшівской універзіты доц. ПгДр. Анна Плїшкова, ПгД., і ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД.

Заміром проекту уповномоченого про народностны меншыны СР Л. Буковского є, жебы ефектівна і отворена верейна справа служыла каждому жытелёви без будьякой языковой барьеры і жебы в будучности така форма освіти штатных урядників ся реалізовала і в інших штатных резортах. На наш погляд, найідеалніше бы было, як бы на урядах штатной справы в кождім окресі, де жыють конкренты народностны меншыны, были створены робочі міста про особы з языковима компетенціями вести урядну комунікацію нелем устну, але главно писомну в языку конкретной меншыны. Самособов, реалізація того проекту в русиньскім контексті є діаметрално інакша, як

напр. в мадярськiм, бо є значно лiмiтована недо-
статком високошкольських абсолвентiв русинь-
ского языка. Але iсто має i свiй позитивний ас-
пект: уведженi курзи, якi ся реалiзують заты-
лем в Меджiлабiрцях, можуть iх участникiв хо-
лестати мотiвовати зачати ся iнтересовати о лiте-
ратурний русинський язык, задумати ся над оп-
тiмалными можностями єго аплiкацiї в уряднiй
сферi, дадуть iм основны iнформацiї о кодiфiкацiї
русинського языка, о сферах аплiкацiї русинь-
ского языка дома i в заграничу i т. д. Но, природ-
но, укажуть iм i дакотры негативны аспекти того
процесу, а то лiмiты – цi особны, або iнституцiо-
нальны, якi зо собов процес пiдвышiня статусу iх
материнського языка на уровень урядного при-
несе. А того зась може быти про многих демотi-
вующе.

Усвiдомлюєме собi, же абсенция комплексной
освiты в русинськiм языку каждого штатно-
го робiтника i iнституцiю все буде лiмiтовати
у практичнiм вживаню лiтературной нормы
русинського языка, главно в писомнiй формi.
Дочасным рiшiнєм даной сiтуацiї про них є за-
безпечованя перекладiв урядной писомной ко-
решпонденцiї в русинськiм языку посередницт-
вом екстерных фiрем. Таких фiрем, якi у звязи
з iмплементацiєю высше уведжених законiв на
Словакiї розшырили своє первiстне замiряня i
на русинський язык, у послiднiм часi ся обявило
дакiлько. Тот новий феномен, хоць iз шыршого
погляду є про русинський язык позитивным, але
мож го розумiти лем як зачаточне i дочасне рi-
шiня в процесi заведжiня русинського лiтера-
турного языка до урядной сфери, т. є. сфери, яка
спомеджi вшытких сфер, в яких ся СР завязала
аплiковати русинський язык як сiгнатарьска
країна Европской харты регионiльных або мен-
шыновых языкiв, найвеце стагнує. Причини стаг-
нацiї сьме уж назвали высше. Помагать iм i тот
факт, же близкость словацького i русинського
языка практично ани не выжадовала, ани не мо-

тiвовала самых Русинiв, але ани штатны уряды,
до компетенцiї котрых належать, ся тов темов
шпециально занимати. Закони i языковы права
але мають платити єднак про вшыткы мiнорит-
ны языкы, а з того погляду iнiцiативы уповно-
моченого влады СР про народностны меншыны
суть легiтимны. Лемже без жадостей, iмпульзiв i
iнiцiативы з боку самых Русинiв, каждый закон,
языкове право або i тот найменша iнiцiатива
компетентного уряду, одповiдного за iх аплiка-
цiю, зiстане лем на папiрю. До якої мiры штат-
ных робiтників, котры роблять в штатнiй сферi
в регионiх компактно заселенах Русинами, i iх
надряджених новы iнiцiативы уповномоченого
влады про народностны меншыны ословлять
або нi, укаже ся часом.

Повинность практично аплiковати русинський
язык в уряднiй сферi так Русинiв ставлять до
iнакшой сiтуацiї. Нова сiтуацiя значить i новы
можности на змiну iх статусу як народности, так
i на змiну статусу iх лiтературного языка, який
попершыраз у новiм сторочу реално зачiнать
здобывати кредит урядного языка, i хоць Закон
о вживаню языкiв народностных меншын на
Словакiї платить 20 рокiв – од року 1999. Теоре-
тично бы то могло значить i нову мотiвацiю про
пiдвышiня iнтересу Русинiв учiти ся i штудо-
вати русинський язык почiнаючи матерьскыма
школами а кончаючи високошкольскыма шту-
дiями. Можности здобути на основi знаня лiте-
ратурного русинського языка роботу у штатнiй
сферi а по скончiню штудiй вернути ся назад до
русинського региону могло бы быти добров мо-
тiвацiєю i про розвой русинського школства, але
i про навертаня ся школованих молодых людей
назад до родного краю. Цi то так буде, укаже
нелем час, але i належна штатна стiмуляцiя за-
чатых iнiцiатив замiряных на аплiкацiю русинь-
ского языка в уряднiй сферi.

ПОЗНАЧКЫ

1 <https://www.epi.sk/zz/1999-184>

2 <https://www.epi.sk/zz/1999-221>

3 Začína sa jazykové vzdelávanie štátnych zamestnancov v maďarskom a rusínskom jazyku. Доступне онлайн на: <https://www.narodnostnemensiny.gov.sk//zacina-sa-jazykove-vzdelavanie-statnych-zamestnancov-v-madarskom-a-rusinskom-jazyku/>

4 [А.П.] Зачали ся курзи русинського языка про штатных урядникiв. Доступне онлайн на: <http://www.cms3.rusynacademy.sk>

5 <https://www.epi.sk/zz/2017-126>

РУСИН Одборный i лiтературный часопис выдавать **Академiя русиньской культуры в СР** (6х
рочне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакцiї: **Академiя русиньской
культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR.** Телефон: 0917 171 912. Шефредактор:
Мгр. Александер Зозуляк, языковой редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор:
Мгр. Михал Павлiч, ПгД. Регiстрацiонны чiсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, МiС 49 589. Адреса на
iнтернетi: www.rusynacademy.sk, e-mail: rusyn@stonline.sk. Выдане 12. децембра 2019 р.

Realizované z finančnou
podporou Fondu
na podporu kultúry
národnostných menšín

• Учасниці курсу русинського языка з Окресного уряду в Меджілабірцях із 24. – 25. 10. 2019: ПгДр. Мартіна Сотакова, Мгр. Яна Реповска, Інж. Петер Вагала, Мгр. Людміла Штецова, Інж. Михал Пукач, Інж. Мірослав Порада і Інж. Осиф Коцан. Меджі нима суть і їх школителькы: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД. (третя зліва) і доц. ПгДр. Анна Плїшкова, ПгД (пята зліва).

• Погляд на пропозицію будучого дизайну Музею модерного уменя Енді Варгола в Меджілабірцях

